

VZDELÁVANIE

FRODOVA CESTA

Kapitola I.

Krátka úvaha o krajine

Milí mladí priatelia,

Erazim Kohák, český filozof a publicista, zaoberajúci sa environmentálnymi témami, svojho času prehlásil, že nevidí zásadný rozdiel medzi vertikálnymi a horizontálnymi králikárňami. Nedá mi, aby som sa k jeho názoru otvorene nehlásil. Obe koncepcie bývania zobrali ľuďom súkromie, dušu, zmysel pre spojenie ľudí a krajiny (a povedzme si otvorene, často aj akúkoľvek potrebu pospolitosti s inými ľuďmi).

Bytové domy - paneláky, vertikálne králikárne, kumulované do bezduchých sídlisk, uspokojovali potrebu bývania socialistického človeka. Plnil sa plán, strihali sa pásy, ospevovalo sa „konečné víťazstvo socializmu“, nebol čas na človeka, priestor, mierku ... Tu niekde sa stratil nielen človek, ľudia, ale aj záujem o verejný priestor.

Dnešné, horizontálne králikárne, v podobe satelitných mestečiek, s presne vypočítanou a normovanou plochou pozemku, zelene (ak to, čo vidíme, môžeme vôbec pokladať za funkčnú zeleň), parkovísk ... majú ich majiteľom uspokojiť akúsi vnútornú potrebu bývania na vidieku, v lone prírody. Na(ne)šťastie, nikto z nich sa už nezamýšľa nad tým, že to, čo za svoje hypotekárne peniaze dostal, už nie je ani vidiekom a ani lonom prírody. Vidiek sa stráca v uniformite a príroda sa tam jednoducho nezmesila.

Václav Čilek, český geológ, klimatológ, spisovateľ a filozof, autor vynikajúcich kníh *Krajiny vnútri a voni* či *Makom*. Kniha miest, vyznáva názor, že česká krajina sa kedysi skladala z mozaiky rôznorodých, rôzne starých krajín. Súčasnosť priniesla iba to, že táto pestrá krajina sa postupne (a potupne) mení na jedinú, uniformnú krajinu. Neostáva mi nič iné, len súhlasiť s týmto filozofickým konceptom, s ktorým sa absolútne stotožňujem. Aj slovenská krajina, krajina ako vyskladaná mozaika, sa stráca.

Európsky dohovor o krajine prikazuje členským stranám dohovoru „... uznať krajinu ako základnú zložku prostredia obyvateľstva, ako vyjadrenie rozmanitosti ich spoločného kultúrneho a prírodného dedičstva a základ ich identity.“ Mám obavy, že akékoľvek „uznanie“ nebude a nie je postačujúce, kým sa filozofia pestrej mozaiky krajín, s rôznou genézou vývoja, históriou, prírodnými a kultúrnymi danosťami (výhodnosťami)... nedostane do hláv prichádzajúcich a odchádzajúcich členov vlád a ministerstiev, do hláv primátorov a starostov, do hláv architektov a krajinárov ..., ale aj do hláv obyčajných ľudí obývajúcich a ovplyvňujúcich svojimi aktivitami konkrétne miesto.

Bez pochopenia tejto kontinuity vývoja budeme nivočiť *genius loci* našich malých krajín (regiónov), v ktorých žijeme, a budeme ich nahrádzať uniformitou golfových ihrísk, priemyselných parkov, zo zámkovej dlažby vyskladaných námestí miest, sadrokartónových oblúd nahrádzajúcich hodnotnú architektúru, cudzokrajných dechtín v parkových úpravách, reguláciami vodných tokov namiesto využívania ich krajinného potenciálu, importovanými napodobeninami zábavných a oddychových centier... a zároveň budeme vzdychať nad úpadkom turizmu, biodiverzity, stratou ekologickej stability krajín ... a nad tým „že niekto by mal niečo urobiť, zasiahnuť ...“

Je čas chápať krajinu ako predĺžený priestor nás samých. Cítiť ten úžasný svet „avataru“, vidieť v nej keltských a slovanských bohov, počuť dupot koní a hrkot povozov na staroby-

lých jantárových, hodvábných... cestách, žiť v krajine a chrániť ju kvôli nej samej, kvôli živlom, skalám, vodám a životu v nej, ale taktiež kvôli sebe a pre spásu vlastnej duše. Nebáť sa splynúť s krajinou a stáť sa jednotou v rôznorodosti.

Vaše listy, kresby, fotografie očakávam na adrese: ENVIROMAGAZÍN, „Frodova cesta“, Tajovského 28, P. O. Box 252, 975 90 Banská Bystrica

Obálku označte: „Prísne tajné! Len pre Froda“. Najšikovnejších Frodových pomocníkov čakajú knižné odmeny.

Váš Frodo

Otestujte sa

1. Čo znamená autoregulačná funkcia krajiny?

2. Čo je to ekologická stabilita krajiny (resp. ekosystému)?

3. Čo patrí k ekostabilizačným prvkom v krajine?

Ilustračné foto: Lucia Vačoková

4. Na konkrétnom príklade vysvetlite, ako došlo alebo dochádza k narušeniu ekologickej rovnováhy v krajine.

5. Nástup environmentálneho hnutia je spojený s menom osobnosti, ktorá v roku 1961 v publikácii *Tichá jar* prvýkrát upozornila na závažné problémy životného prostredia spojené so vstupom umelých chemikálií a ťažkých kovov do potravných reťazcov, vrátane človeka. Napíšte jej meno.

6. Rímsky klub je medzinárodná, nevládna a nezisková organizácia, ktorej činnosť je zameraná na štúdium perspektív vývoja ľudskej civilizácie a riešenie globálnych problémov súčasnosti. Pod vedením D. Meadowsa členovia klubu skúmali prostredníctvom počítačového programu vývojové tendencie súčasného sveta. Napíšte názvy dvoch významných správ, ktoré Rímsky klub publikoval v roku 1972 a 1991.

7. Prudký nárast obyvateľov planéty a rastúca moc technológií pretvára naše prostredie spôsobmi, že dnes sme sa ocitli na prahu globálneho kolapsu. Svet však hľadá riešenie.

Historickým medzníkom bola Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji v roku 1992 v Riu de Janeiro, ktorá konštatovala, že súčasný hospodársky rozvoj vedie k rastúcej devastácii životného prostredia, a preto nie je dlhodobo udržateľný. Súčasne deklarovala nový vhodný spôsob rozvoja spoločnosti – trvalo udržateľný rozvoj. Čo znamená trvalo udržateľný rozvoj?

8. Čo je to Agenda 21? (vyberte správnu odpoveď):

- a) program trvalo udržateľného rozvoja pre 21. storočie
- b) prvý celosvetový dokument o uplatňovaní trvalo udržateľného rozvoja v rôznych sférach a na rôznych hierarchických úrovniach
- c) jeden zo 4 dôležitých dokumentov prijatých na konferencii v Riu de Janeiro

9. Prostredníctvom akého nástroja sa má dosiahnuť trvalo udržateľný rozvoj v poľnohospodárstve? (vyberte správnu odpoveď):

- a) akčným plánom na ochranu pôd
- b) stratégiou ochrany pôd a tvorby podmienok pre udržateľné využívanie pôdných zdrojov
- c) agroenvironmentálnymi programami

10. Ako sa nazýva dohovor Rady Európy zameraný na ochranu, manažment a plánovanie krajiny? Do platnosti vstúpil po ratifikácii desiatimi krajinami 1. marca 2004 a predstavuje nástroj zameraný na kvalitu a rozmanitosť krajiny Európy. Členské štáty podpisom dohovoru potvrdzujú, že krajinu považujú za významnú súčasť európskeho prírodného a kultúrneho dedičstva prispievajúcu k upevňovaniu európskej identity a podmieňujúcu vytváranie miestnych kultúr. V Slovenskej republike začal tento dohovor platiť 1. decembra 2005.

11. Čo predstavuje krajinné plánovanie? (vyberte správnu odpoveď):

- a) činnosti smerujúce k zvyšovaniu kvality, k obnove alebo k tvorbe krajiny
- b) hodnotenie ekologickej únosnosti krajiny
- c) činnosti zamerané na zlepšenie ekonomickej a sociálnej situácie v krajine

12. Slovenské metodiky krajinnokoekologického plánovania, hodnotenia ekologickej únosnosti krajiny a ďalšie metodické postupy dosiahli medzinárodné uznanie. Vysoko sa hodnotí napr. metodika, ktorá dosiahla významný medzinárodný ohlas tým, že sa stala súčasťou Agendy 21 a bola zaradená medzi odporúčané metodiky pre zabezpečenie integrovaného prístupu k plánovaniu a hospodáreniu so zdrojmi krajiny (vyberte správnu odpoveď):

a) ÚSES
b) LANDEP
c) EECONET

13. Ako sa nazýva systém predstavujúci celopriestorovú štruktúru navzájom prepojených ekosystémov, ktoré zabezpečujú rozmanitosť podmienok a foriem života v krajine? Je tvorený biocentrami, biokoridormi a interakčnými prvkami v hierarchických úrovniach: provinciónálnej, nadregionálnej, regionálnej a miestnej (lokálnej) úrovni. Jeho hlavným zmyslom je posilniť ekologickú stabilitu krajiny zachovaním alebo obnovením stabilných ekosystémov a ich vzájomných väzieb.

14. Každý z nás zanecháva po sebe svoju značku, stopu na planéte Zem! Všetko, čo robíme, spotrebúva zdroje a vytvára odpad, ktorý vzniká počas aj po ich použití. To je naša ekologická stopa. Meranie veľkosti ekologickej stopy

je významný krok, ktorý môžeme urobiť. Povie nám, aký je náš vplyv na Zem a dá cieľ, ktorý je možné dosiahnuť. Ekologická stopa je ukazovateľ, ktorý vypovedá (vyberte správnu odpoveď):

- a) o ekonomickom stave krajiny
- b) o celkovom množstve odpadu, ktorý vyprodukujeme
- c) o tom ako trvalo udržateľne žijeme
- d) o tom, či sme schopní prežiť nasledujúcich 100 rokov

15. Kedy, kto a kde prvýkrát publikoval koncept ekologickej stopy? (Vyberte správnu odpoveď):

- a) v roku 2000 Jozef Klinda v diele Terminologický slovník environmentalistiky
- b) v roku 1996 dvaja kanadskí vedci Mathis Wackernagel a William Rees v knihe Naša ekologická stopa: Redukovanie ľudského vplyvu na Zem (Our Ecological Footprint: Reducing Human Impact on the Earth)
- c) v roku 1987 ministerská predsedníčka Nórska Gro Harlem Bruntlandová v diele Naša spoločná budúcnosť (Our Common Future)
- d) v roku 2004 Ken Webster v diele Rethink, Refuse, Reduce

16. Ekologická stopa predstavuje celkové množstvo územia potrebného na zabezpečenie všetkého, čo spotrebujeme (energia, voda, potraviny, oblečenie, materiály) a na zneškodnenie odpadu, ktorý pritom vytvárame. Čím väčšia stopa, tým väčší vplyv na prírodu. Kvôli existencii medzinárodnému obchodu naša stopa často pozostáva z územia roztrúseného po celom svete. Ako sa volá plocha, ktorú využívame na uspokojenie svojich potrieb? (Vyberte správnu odpoveď):

- a) biologicky aktívna plocha Zeme
- b) biologicky produktívna plocha Zeme
- c) biologicky udržateľná plocha Zeme

17. Prírodné bohatstvo Zeme nie je rozdelené rovnako. Na planéte nás v súčasnosti žije 6,5 miliárd a dispozícií máme 13,6 miliárd globálnych hektárov. Keby každý človek žil ako priemerný obyvateľ USA, ľudstvo by potrebovalo až 4,5 planét. Priemerný Slovak by potreboval 1,57 planéty. Naopak, keby sme žili ako priemerný Nepáľčan, stačilo by nám 0,4 planéty. Priemerná ekologická stopa jedného človeka má v súčasnosti hodnotu 2,7 globálnych hektárov. To znamená, že biologickú kapacitu Zeme prekračujeme o 30

% a pre zabezpečenie aktuálnej potreby ľudstvo využíva plochu zodpovedajúcu nie 1, ale 1,3 planétam. Najprv si vypočítajte, aký je férový podiel zemského povrchu na 1 obyvateľa Zeme a potom určte, aká je ekologická stopa jedného obyvateľa Slovenska (vyberte správnu odpoveď):

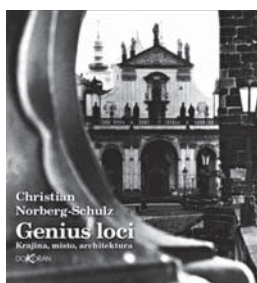
- a) 2 globálne hektáre
- b) 4 globálne hektáre
- c) 6,6 globálnych hektárov
- d) 3,3 globálnych hektárov

18. Palivá sú zastúpené všetkými tromi skupenstvami: plyné palivá – zemný plyn, vodík, svietiplyn; kvapalné palivá – vykurovací olej, mazut, benzín, nafta, petrolej; pevné palivá – uhlie, koks, biomasa. Pri spaľovaní sa uvoľňuje chemická energia obsiahnutá v palive. Táto energia sa premieňa hlavne na tepelnú energiu, ktorú ďalej využívame. Ktoré z fosílnych palív má najnižšiu ekologickú stopu? (Vyberte správnu odpoveď):

- a) zemný plyn
- b) uhlie
- c) vykurovací olej
- d) biomasa

PUBLIKÁCIE

Christian Norberg – Schulz
Genius loci
Krajina, miesto, architektúra
Dokořán, 2005

Christian Norberg-Schulz, svetovo preslávený nórsky historik a teoretik architektúry, vo svojej najznámejšej knihe s úctyhodnou fotografickou prílohou poodhaľuje podmienky a príčiny umiestnenia, vzniku i podôb miest na základe analýzy celého systému okolností, ktoré stáročia sprevádzajú vývoj mestského organizmu. Popritom sa nevyhýba filozofickým a etickým otázkam, spojeným s mestami ako ľudskými sídliskami. Svoje teoretické východiská dokazuje na analýze troch rozdielnych miest: Ríma, Prahy a Chartúmu. Rím je prototypom mesta klasického, Praha romantického a Chartúm kozmického.

Václav Cílek
Krajiny vnitřní a vnější
Dokořán, 2005

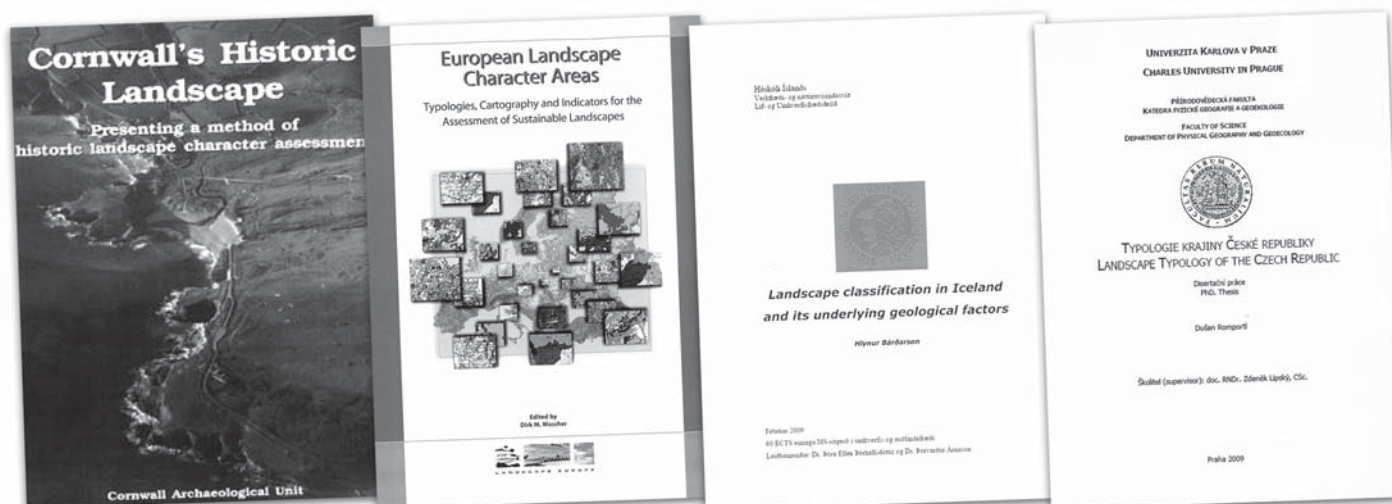
Krajina sa od 90. rokov 20. storočia stala jedným z kľúčových pojmov prírodných, ale aj niektorých humanitných vied. Prvá polovica textov sa týka skutočnej, fyzickej krajiny, jej premien a ochrany. Druhá časť je venovaná vnútorným krajinám duše – fenoménu génia loci, postave „Zeleného muža“, keltským bohom v druhohorách a pod. Celok uzatvárajú Pútnikove pravidlá putovania po posvätných miestach a obsahy súpis literárnych i hudobných prameňov, ktoré sú pre vstup do krajiny potrebné. Hlavným motívom knihy je nutnosť chrániť krajinu kvôli nej samej, kvôli životu, skalám, vodám a životu, ale tiež kvôli sebe a vlastnej duši.

Martin Martinček, Marián Pauer
Ako sa krúti svet
How the World Turns Round
Slovart, 1995

Martin Martinček patrí k mimoriadnym a svojim dielom k najväčším slovenským umeleckým fotografom. Inšpirovaný ľuďmi a prírodou rodného Liptova vytvoril rozsiahle, často novátorské fotografické cykly. Spoluautorom publikácie Ako sa krúti svet je významný slovenský kritik a teoretik fotografie Marián Pauer. Čiernobiele fotografie zo slovenského vidieka zachytávajú človeka a jeho každodenný život. Martinčekove snímky nič nepredstierajú. Sú to pravdivé, čestné fotografie, nič si nenahovárajú. Martinčekova tvorba je hlboko ľudská svojím človečen-ským rozmerom.

Príklady spracovania typológie krajiny v európskom priestore

PRÍLOHY K ČLÁNKOM

Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR odštartoval v 23 obciach (príloha k článku na s. 14 – 16)

Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR

Program vychádza zo spoločenskej zodpovednosti za ochranu územia Slovenskej republiky pred povodňami, z medzinárodných trendov a z aktuálnych požiadaviek Európskej únie na uplatňovanie princípov a postupov integrovaného manažmentu povodí.

Cieľom programu je vytvoriť, aktivovať a dlhodobo vytvárať podmienky pre spoločensky užitočné a makroekonomicky efektívne fungovanie komplexného a integrovaného

systému opatrení pre zabezpečenie prevencie pred povodňami, pre znižovanie rizík vysušovania krajiny a pre zníženie dôsledkov negatívnych zásahov do krajiny.

Program kladie dôraz na komplexnú revitalizáciu a obnovu poškodennej krajiny a svojím zameraním prináša zmenu prístupu k využívaniu krajiny a k hospodáreniu v nej od prevažne exploatačného prístupu k ekologicky vyváženému, s dôrazom na revitalizáciu a obnovu krajiny. Program bol schválený uznesením vlády SR č. 744 z 27. októbra 2010 k návrhu programu revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR a návrhu jeho realizačného projektu 2010.

1. SPOLOČENSKÉ DÔVODY, PRE KTORÉ PROGRAM VZNIKÁ

Opatrenia protipovodňovej ochrany a hospodárske aktivity v krajine uskutočňované na Slovensku v posledných desaťročiach boli koncepcie zamerané na čo najrýchlejší **odtok dažďovej vody z povodia/územia/krajiny**, čomu odpovedali i projektované parametre vodohospodárskych stavieb a charakter úprav a zmien krajiny. Aj napriek tomu, že niektoré z nich boli formálne nazývané ako preventívne, svojou podstatou boli predovšetkým opatreniami na ochranu územia v čase povodne a na transformáciu povodňových prietokov. Po ústupe povodne, vzhľadom k charakteru úprav krajiny, však v priebehu väčšej časti roka dochádza k zvýšenému odvodňovaniu územia. Jednotlivé časti krajiny tak vykazujú znaky poškodenia (monokultúrna poľnohospodárska krajina, erózne procesy na lesných cestách a v lesoch, nadmerné odkanalizovanie dažďových vôd zo zastavaného územia a pod.). Prevencia pred povodňami v zmysle systematických protieróznych a vodozádržných úprav krajiny sa pri jej pretváraní dostala do úzadia a nadobudla skôr formálny charakter, ktorý je v súčasnosti ešte umocnený hospodárskymi aktivitami, pri strate fortieľa dobrej užitočnej a vyváženej starostlivosti o krajinu.

Hospodárskym plánovaním a investičnou činnosťou v minulosti vznikli pritom aj významné vodné diela, priehrady či suché poldre, ktoré funkčne transformujú povodňové vlny a ochranné hrádze, ktoré a v čase povodní ochraňujú najmä veľké mestské sídla a údolie Váhu.¹ Treba však zdôrazniť, že na Slovensku má ochrana pred povodňami čisto hydrotechnickými opatreniami tiež svoje finančné a kapacitné limity. Vzhľadom na horský reliéf, rozvetvenú riečnu sústavu a koncentráciu osídlenia v údoliach riek neexistujú na Slovensku lokality, v ktorých by vybudovanie ďalších vodných diel ako súčasť účinnej ochrany pred povodňami, malo väčší ako lokálny význam.

Z hľadiska celoplošnej ochrany územia/krajiny pred povodňami, sú doteraz uplatňované riešenia budované predovšetkým na vodných tokoch, teda na odtoku vody z ekosystémov krajiny. Väčšina územia, viac ako 95% rozlohy SR (lesy, poľnohospodárska pôda a zastavané územie) nevstupuje zatiaľ systémovo do prevencie pred povodňami a znižovania povodňových rizík. Z dlhodobého hľadiska, ak sa zabezpečuje ochrana územia pred povodňami iba na vodných tokoch, nedokážu byť takéto technické koncepcie dostatočne účinné. V podmienkach zvyšujúcej sa intenzity zrážok a veľkých prírvalových dažďov sa povodňové riziká zvyšujú. Aktuálnou je preto úloha zaoberať sa revitalizáciou poškodených častí ekosystémov krajiny a zahrnúť do systémov znižovania povodňových rizík aj tie časti územia Slovenska, ktoré doteraz v preventívnych protipovodňových opatreniach

absentovali. Potenciál takéhoto spôsobu redukcie rizík je prirodzene veľmi vysoký. Do popredia vodohospodárskej a pôdohospodárskej politiky sa preto dostáva **integrovaný prístup**, ktorý rozširuje doterajší hospodársky prístup v nakladaní s pôdou a vodami a dopĺňa doterajšie inžinierske prístupy na zabezpečenie ochrany územia v čase povodne o revitalizačné a adaptačné aktivity charakteru prevencie pred povodňami v krajine.

Doterajšie technické opatrenia protipovodňovej ochrany vo viacerých oblastiach Slovenska a v povodiach takmer všetkých väčších tokov v súčasnosti už nedokážu dostatočne zohľadňovať **podstatu a dynamiku procesov a činností prebiehajúcich a vykonávaných na územiach povodí**, v lesnej a poľnohospodárskej krajine, v urbánnych zónach, v intravilánoch miest a obcí, pri výstavbe dopravnej a priemyselnej infraštruktúry, pri projektovaní zastavaných plôch. Napriek realizovaným opatreniam v posledných dvoch desaťročiach narastal odtok dažďovej vody z územia/krajiny, ktorý v súčasnosti preyšuje kapacity vybudovaných technických protipovodňových opatrení.

Riešenie nie je v rozširovaní existujúcich a v budovaní nových, kapacitne väčších sústav rýchlych odtokov dažďovej vody, ale v zabezpečení vyvážených systémov súčasne chrániacich vodu v prostredí a súčasne umožňujúcich bezpečne odvádzanie prirodzených prebytkov vody z prostredia riečnou sieťou. Podstatu riešenia je teda potrebné hľadať v **celoplošnom integrovanom manažmente povodí**, integrovanom manažmente súvislých území krajiny, v intravilánoch i extravilánoch miest a obcí, v ekosystémovom prístupe k vode a ku krajine ako celku. To je možné dosiahnuť len uplatňovaním princípov a postupov integrovaného manažmentu povodí/územia/krajiny.²

Jedným zo základných krokov účinnej prevencie voči povodňami je obnovenie ekosystémových funkcií povodia a krajiny, ktoré svojimi prirodzenými vlastnosťami zadržia dažďovú vodu, umožnia jej vsakovanie do podlažia, zabezpečia kvalitu pôdy a v rámci **priestorovej optimalizácie** funkcií, potrieb a využívania krajiny človekom, aj jej ekologickú stabilitu.

Prognózy potvrdzujú, že určujúcim faktorom budúceho hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho rozvoja krajín a regiónov bude **stabilný hydrologický režim v povodiach** schopných lepšie odolávať extrémom počasia, bez ničivých povodní, procesov vysušovania krajiny a bez rizík ostatných živelných pohrôm. Takýto želaný stav krajiny je možné dosiahnuť len tým, že pri realizácii hospodárskych aktivít v povodí/územia/krajine sa budú uplatňovať **ekosystémové postupy**, ktoré posilňujú biodiverzitu a zlepšujú hydrologický režim. Poznatky o hydrologickom režime vodných tokov na Slovensku potvrdzujú, že riziká extrémnych záplav, vysušovania krajiny a ostatné riziká živelných pohrôm sa budú v nasledujúcich rokoch zvyšovať,

pokiaľ nedôjde k zásadnej zmene v prístupe k využívaniu krajiny, v postupoch jej urbanizácie a k principiálnej zmene v hospodárení s vodou. Problémy sa budú exponenciálne prehľbovať, ak sa nezastaví predovšetkým nadmerné celoročné plošné odvodňovanie krajiny, ktoré vedie k jej prehrievaniu a vysušovaniu. Je potrebné komplexne revitalizovať krajinu tak, aby dochádzalo k prirodzenej obnove vôd v krajinnej štruktúre. To spätne vytvorí priaznivé predpoklady prevencie pred povodňami, suchom a ostatnými rizikami náhlych živelných pohrôm.

Doterajšie civilizačné aktivity v krajine v rôznej miere negatívne ovplyvňujú vodný režim. Je preto potrebné postupne systémovo a komplexne analyzovať jednotlivé povodia a územia a identifikovať tie aktivity a zásahy uplatňované pri hospodárskych činnostiach, ktoré negatívne ovplyvňujú vodný režim povodia/územia/krajiny. Je zároveň nevyhnutné určiť a špecifikovať tie opatrenia v rámci procesov revitalizácie krajiny, ktoré umožnia odstrániť a/alebo výrazne znížiť dôsledky najvýznamnejších negatívnych zásahov do krajiny.

„Hoci povodne sú prirodzeným javom, ľudská činnosť a také zasahovanie človeka do prírodných procesov ako sú zmeny odtoku vody vplyvom urbanizácie poľnohospodárskej praxe a odlesňovania, podstatne zmenili situáciu v celých povodiach. To vystavuje zvýšenému riziku zaplavovaných území, ktoré sa stávajú zraniteľnejšími.“

Ak je to možné, nevhodné zasahovanie človeka do prírodných procesov treba v budúcnosti zastaviť, kompenzovať a zabrániť mu. Je nevyhnutné presadzovať vodohospodársku politiku, ktorá je v súlade s využívaním krajiny, ako aj ochranou životného prostredia a ochranou krajiny.

Základnou požiadavkou solidarity je nepresúvať vodohospodárske problémy z jedného regiónu do druhého. Vhodná stratégia pozostáva v trojstupňovom prístupe, v zacytení dažďovej vody, v jej retencii a v jej odvádzaní. To znamená urobiť všetko pre zacytenie dažďovej vody tam, kde padá a na jej zadržanie v lokalite. Prepustením vody do vodného toku je až posledným krokom. Opatrenia integrovaného riadenia vodných zdrojov pre celé povodie majú prednosť pred izolovaným manažmentom povodňových rizík.“³

To je **cesta, ktorú chce vytýčiť tento program**. Slovensko bude môcť po nej bezpečne kráčať, bez obáv z toho, aby ktorákoľvek cesta na Slovensku k ničivým povodňiam významne prispievala, alebo bola dokonca jednou z jej priamych príčin.

2. VÝCHODISKÁ PROGRAMU

Doterajšie koncepčné a metodické postupy protipovodňovej ochrany na Slovensku budú nevyhnutne musieť byť doplnené ďalšími systémovými opatreniami, spĺňajúcimi

nielen súčasné, ale aj budúce požiadavky na komplexnú, integrovanú ochranu pred povodňami, na ochranu pred vysušovaním krajiny a ostatnými rizikami čoraz častejšie sa prejavujúcich náhlych živelných pohrôm.

Možno síce uvítať implementáciu povodňovej smernice vo forme zákona č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami a možno tiež uvítať integrovaný prístup, ktorý vyžaduje rámcová smernica o vode, ale Slovenská republika v implementáciách tohto integrovaného prístupu v konkrétnej praxi doteraz zaostávala. Rovnako aj v spôsobe komunikácie a účasti zainteresovaných strán pri príprave jednotlivých fáz plánovacích dokumentov, vyplývajúcich z týchto smerníc, ktorý bol doteraz skôr formálny.

Naliehavosť potreby riešenia problematiky protipovodňovej prevencie potvrdila vláda Slovenskej republiky, ktorá na zasadnutí 27. 8. 2010 vymenovala splnomocnenca vlády SR pre územnú samosprávu, integrovaný manažment povodí a krajiny (ďalej tiež ako „splnomocnenec“), uznesením č. 556/2010 schválila Princípy udržateľnej ochrany územia pred povodňami, zásady integrovaného manažmentu vodných zdrojov a pôdneho fondu a návrh rámcových podmienok pre zabezpečenie integrovaného manažmentu povodí (ďalej len „princípy“). Zároveň uložila, v zmysle schválených princípov, vypracovať medzirezortný, hospodársky Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR (ďalej ako „program“) ako systémový nástroj prevencie pred povodňami a pre znižovanie povodňových rizík, rizík sucha a ostatných rizík náhlych prírodných živelných pohrôm.

Program vychádza zo spoločenskej zodpovednosti za ochranu územia a krajiny Slovenskej republiky pred povodňami, z medzinárodných trendov a z aktuálnych požiadaviek EÚ na integrovaný prístup k problematike vody. Je založený, okrem iných systémových vedomostí a vyššie citovaného dokumentu riaditeľov z oblasti vodného hospodárstva krajín EÚ, na princípoch a tiež na poznaniach obsiahnutých v nasledovných dokumentoch:

2.1. Rámcová smernica o vode číslo 2000/60/ES

Prijatím rámcovej smernice o vode, ktorá nadobudla účinnosť v decembri 2000, sa mení pohľad na ochranu zdrojov vôd. Orientuje sa na vytváranie podmienok pre trvalo udržateľné využívanie zdrojov vody, prostredníctvom **integrovaného manažmentu v povodiach**. Kladie sa dôraz na zachovanie hydroekologických potrieb krajiny. Táto požiadavka na formovanie nového vzťahu človeka k vode vyžaduje zo strany štátnych orgánov a inštitúcií zavedenie nových prístupov v chápaní a zabezpečovaní jej ochrany. Vychádzajú z požiadavky zabezpečenia potrebného množstva vody v zodpovedajúcej kvalite pre jej využitie, za podmienky zachovania prírodných funkcií vodných tokov, prírodného ekosystému a krajiny.

2.2. Smernica o hodnotení a manažmente povodňových rizík č. 2007/60/ES

Smernica Európskeho spoločenstva ustanovuje efektívny právny rámec pre hodnotenie a **manažment povodňových rizík**, s cieľom znížiť nepriaznivé dôsledky povodní na ľudské zdravie, životné prostredie, kultúrne dedičstvo a hospodársku činnosť. Pre prax ochrany pred povodňami sú dôležité jednotlivé činnosti prijaté Európskym parlamentom, ktorých zabezpečenie sa stáva permanentnou povinnosťou každého členského štátu spoločenstva. Smernica zaväzuje členské krajiny EÚ rozpracovať plány manažmentu povodňového rizika pre oblasti, v ktorých existujú potenciálne významné povodňové riziká, alebo v ktorých je v budúcnosti pravdepodobný ich výskyt. Smernica zásadne vyžaduje **koordináciu plánov minimálne na úrovni správneho územia povodia**.

2.3. Biela správa o adaptácii na zmeny klímy číslo 2009/2152

Biela správa Európskej komisie o adaptácii na klimatickú zmenu pre oblasť vodného hospodárstva z roku 2009 odporúča nasledovné: „Manažment krajiny a jeho plánovanie sa musia prispôbiť požiadavke optimálne saturovať krajinu vodou. Je potrebný stabilný vodný cyklus. Je potrebné obnoviť základné ekologické funkcie, ako návrat vody a vegetácie do krajiny. Musí byť zlepšená schopnosť krajiny zadržiavať vodu. To je možné dosiahnuť obnovou mokradí. Prioritou by malo byť **zadržiavanie dažďovej vody** tam, kde padá, najmä však v oblastiach zmenených činnosťou človeka. Zlepšenie infiltrácie vody do pôdy a jej saturácia prispeje k obnove zdrojov podzemnej a povrchovej vody. To prispeje k rozvoju trvalej vegetácie, ktorá zabezpečí zmiernenie teploty. O to sa treba snažiť všade, ale najmä na prehriatych miestach, akými sú značne pretvorené a husto obývané oblasti. Je potrebné vykonať technologické opatrenia na zlepšenie infiltrácie povrchov, protierózne opatrenia, obnoviť vegetačné pásy, zameniť nepriepustné plochy priepustnými, zabrániť holorubom, zabezpečiť dobrú kvalitu a štruktúru lesov. Územné plánovanie treba zmeniť tak, aby umožnilo efektívne uplatnenie týchto opatrení. V tomto procese nesú svoju časť zodpovednosti mnohí účastníci: od verejných predstaviteľov poverených územným plánovaním, developerov, stavebné spoločností, až po banky a poisťovne.“

Program plne rešpektuje, vo všetkých detailoch a súvislostiach, vecný a časový harmonogram implementácie Rámcovej smernice o vode č. 2000/60/ES, zahŕňajúc všetky výstupy tohto procesu ako sú napríklad Vodný plán Slovenska a plány manažmentu povodí a implementácie Smernice o hodnotení a manažmente povodňových rizík č. 2007/60/ES.

Realizácia programu nemení kompetencie rezortov, ale **rozširuje doterajšie nástroje environmentálnej politiky** o oblasti prevencie pred povodňami, adaptácie krajiny na zmeny klímy a kladie dôraz na revitalizáciu krajiny. V tomto ponímaní program podporuje ciele a zábery všetkých medzinárodných dohovorov a platných záväzkov v oblasti ochrany a tvorby krajiny, vrátane rámcových zámerov Európskeho dohovoru o krajine, v oblasti ochrany a obnovy biodiverzity, pri rešpektovaní koncepcií a systémov štátnej ochrany prírody a krajiny, lesného hospodárstva, poľnohospodárstva, vodného hospodárstva a ostatných systémov ochrany životného prostredia, vrátane ich právneho a inštitucionálneho rámca platného v Slovenskej republike.

3. CIEĽ PROGRAMU A CESTA K NEMU

Prevencia pred povodňami

Obsahom programu je vytvoriť, aktivovať a dlhodobo vytvárať podmienky pre spoločensky užitočné a makroekonomicky efektívne fungovanie komplexného a integrovaného systému opatrení pre zabezpečenie **prevencie pred povodňami**, pre znižovanie ich rizík, rizík vysušovania krajiny a ostatných rizík náhlych živelných pohrôm.

Najlepšia medzinárodná prax protipovodňovej prevencie podľa európskych expertov spočíva v trojstupňovom prístupe s nasledujúcou postupnosťou:

- (i) *najprv* zachytenie dažďovej vody v mieste/priestore, kde spadne – **retaining**
- (ii) *následne* retencia/akumulácia dažďovej vody v krajine – **storing**
- (iii) *až nakoniec* odvedenie tej časti dažďovej vody, ktorú povodie/územie/krajina predtým neabsorbuje – **draining**

Tento postup zároveň určuje aj hlavné zameranie a

priority programu: **zadržiavanie dažďovej vody v krajine, spomaľovanie jej odtoku a umožnenie vsakovania, revitalizácia a obnova poškodenej krajiny/územia/povodia**.

Preventívne opatrenia budú navrhnuté tak, že budú zvyšovať účinnosť doteraz vybudovaných priamych technických protipovodňových zariadení na ochranu obyvateľstva, zdravia, životov, súkromného a verejného majetku, kultúrnych hodnôt a iných hodnôt majetkovej alebo ne-majetkovej povahy pred priamymi škodami spôsobených prívalovými vodami a ničivými povodňami. Jedným zo základných krokov účinnej prevencie proti povodňam **buď obnovenie ekosystémových funkcií povodia/územia/krajiny**, ktoré svojimi prirodzenými vlastnosťami zadrži dažďovú vodu, umožní jej vsakovanie do podlažia, zvýši kvalitu pôdy a v rámci priestorovej optimalizácie funkcií, potrieb a využívania krajiny človekom, zabezpečí aj jej ekologickú stabilitu.

Zadržiavanie dažďovej vody v krajine

Cieľom programu je revitalizovať schopnosť krajiny zadržať dažďovú vodu. V podmienkach súčasného stavu povodia/územia/krajiny je odtok dažďovej vody umelo urýchľovaný. Dažďová voda v krajine nemôže plniť svoje užitočné funkcie, čo významným spôsobom prispieva k zhoršovaniu stavu povodia/územia a následnému vysušovaniu krajiny. Tým sa cyklicky ďalej zhoršuje retenčná schopnosť pôdy/územia a opätovne dochádza k zvýšeniu rizika ničivejších povodní a ostatných rizík.

Konkrétnym cieľom je vytvoriť a vybudovať v lesnej, v poľnohospodárskej a v urbánnej krajine na celom území SR vodozadržné krajinné a terénne útvary a v intravilánoch obcí a miest **vybudovať vodozadržné systémy**, zariadenia a technické riešenia **s celkovou cyklickou zadržnou kapacitou dažďovej vody v objeme 250 miliónov m³**. Následne tieto vodozadržné systémy/zariadenia zodpovedne prevádzkovať, udržiavať ich funkčnosť, vykonávať ich údržbu a servis. Pôjde o nepretržitý, cyklický proces. Stanovená **cyklická vodozadržná kapacita** vyplýva z analýzy zrážkovoodtokových pomerov povodí územia Slovenskej republiky.⁵

Dôležitým faktorom zvýšenia účinnosti programu, ako aj účinnosti ním vytvorených multiplikačných efektov, je **maximálny čas realizácie programu** potrebný na vybudovanie **stanovenej cyklickej vodozadržnej kapacity**, ktorú program predpokladá v strednodobom (2016) až dlhodobom (2020) časovom horizonte, v závislosti od disponibilných finančných zdrojov programu.

Revitalizácia a obnova poškodenej krajiny

Revitalizácia krajiny je komplexným cieľom programu, jeho hlavnou podmienkou a dominantným preventívnym opatrením proti povodňam a ostatným rizikám. Revitalizáciou krajiny, vhodnými opatreniami a úpravami v krajine a zmenou prístupu k hospodárskemu využívaniu krajiny program zabezpečí minimalizáciu vzniku povodňových prívalových vôd v ich zdrojovej oblasti. Súčasne sa tým obnovia ekosystémové funkcie krajiny, ktoré svojimi prirodzenými vlastnosťami zadržia dažďovú vodu, umožnia jej vsakovanie, zabezpečia kvalitu pôdy a v rámci priestorovej optimalizácie funkcií, potrieb a využívania krajiny človekom, obnoví aj jej ekologickú stabilitu.

Program na celých plochách povodia/územia s gravitačným sklonom k vodnému toku bude realizovať také preventívne opatrenia, ktoré spomalia povrchový odtok, umožnia vsakovanie dažďovej vody a eliminujú erózne procesy pôdy. Zabezpečí to zmenšenie povodňových prietokov, splošenie povodňovej vlny a tým aj cieľené zníženie rizík náhlych ničivých povodní. **Synergickým efektom Programu**, pri jeho celoplošnej realizácii, bude zmiernenie

extrémov zrážkovej činnosti nad povodím/územím/krajinou a tým aj zníženie rizika tých havarijných zosuvov pôd, ktorých akceleratorom je koncentrácia odtoku dažďovej vody v dôsledku nadpriemernej zrážkovej činnosti.

Zadržiavaním dažďovej vody v krajine/území/povodí, spomalením jej odtoku z plôch povodia/územia/krajiny sa vytvoria vhodnejšie podmienky pre jej vsakovanie do pôd. Umožní sa tým **dažďovej vode v krajine rozvinúť jej užitočné funkcie**, ktoré sú z dlhodobého hľadiska nevyhnutné pre revitalizáciu a obnovu krajiny, ako aj pre bezpečnosť a celkovú stabilitu spoločenského prostredia.

Pre zabezpečenie spomalenia odtoku dažďovej vody z plôch povodia/územia/krajiny program umožní zavedenie, rozvinutie a následné zdokonalenie techník zadržiavania dažďovej vody (i) v lesnej krajine a prostredí, (ii) v poľnohospodárskej krajine a (iii) v urbánnej krajine. Program tiež umožní zosúladienie zadržiavania vody v krajine s revitalizáciou vodných tokov, a v čase povodne zosúladienie s realizáciou opatrení na účinnú ochranu územia a transformáciu povodňových vln.

Pôjde o zavedenie a následné využitie, rozšírenie, rozvinutie a zdokonalenie viacerých techník, od (i) ekologickej revitalizácie územia/krajiny, cez (ii) techniky vsakovania dažďovej vody do pôdných štruktúr, až po (iii) drobné technické opatrenia v krajine a aplikácie ich vhodných kombinácií, s cieľom zadržať dažďovú vodu v rozsahu potrebnom tak pre užitočnú a potrebnú revitalizáciu povodia/územia/krajiny, ako aj pre efektívnu a nevyhnutnú prevenciu územia/krajiny pred povodňami, suchom a ostatnými rizikami náhlych prírodných živelných pohrôm.

Zmena civilizačného prístupu

Filozofiou programu bude predovšetkým zmena civilizačného prístupu k vode a ku krajine, pochopenie ich vzájomnej interakcie a komplexnej prepojenosti. Program bude nástrojom k spoznaniu multiplikačnej funkcionality dažďovej vody v krajine a k uvedomeniu si jej efektívneho a strategicky využiteľného potenciálu.

Cieľom programu, z pohľadu jeho filozofie, bude teda civilizačné pochopenie nevyhnutnosti zníženia odtoku tej dažďovej vody, ktorá namiesto potenciálneho úžitku a príspevku k revitalizácii krajiny/povodia/územia, na jeho škodu odtieká do tokov a v čase zvýšených zrážok a prívalových dažďov spôsobuje záplavy a ničivé povodne.

Súčasnou filozofiou Programu bude aj zmena prístupu k hospodáreniu a využívaniu krajiny/územia/katastra od súčasného prevažne úžitkového (exploatačného) prístupu, zameraného prioritne na čerpanie zdrojov a produkciu, k ekologicky vyváženému prístupu s dôrazom na revitalizáciu a obnovu krajiny/územia/povodia ako predpokladu dlhodobého uchovania produkčného potenciálu krajiny, znižovania povodňových rizík, rizík sucha a znižovania škôd v dôsledku prírodných pohrôm a extrémov počasia. Realizáciou programu budú rozšírené možnosti udržateľného hospodárenia s pôdnym fondom a efektívneho nakladania s dažďovými vodami. Zmenu prístupu ku krajine bude program naplňovať aj dôrazom na revitalizáciu intravilánových plôch miest a obcí, obsahujúce v mnohých prípadoch zanedbané kultúrno-historické a stavebné štruktúry, ktorých vhodná úprava vytvorí podmienky pre ich ďalšie priestorové využitie.

Program touto zmenou civilizačného prístupu účinne podporí optimalizáciu priestorovej organizácie hospodárenia v krajine, najmä poľnohospodárstva, lesného hospodárstva a územného plánovania. Program bude podporovať obnovu, revitalizáciu a tvorbu obnoviteľných prírodných zdrojov (voda, pôda, vegetácia, lesný fond, biodiverzita a pod.) a spĺňa národné požiadavky kladené na trvalo udržateľný rozvoj formulované v Agende 21.

4. PRINCÍPY A NÁSTROJE EFEKTÍVNOSTI PROGRAMU

4.1. Procesné riadenie

Program bude vzhľadom na svoju multisektorovosť založený na princípe cyklickej aktivácie a riadení systémových prierezových procesov, s cieľom dynamicky, interaktívne a časovo neobmedzene vytvárať podmienky na realizáciu jednotlivých aktivít a projektov programu (**Multisektorové procesné riadenie**). Integrovanou súčasťou týchto procesov riadenia bude predovšetkým:

- **participácia** jednotlivých rezortov, sektorov hospodárstva a verejnej správy, **s efektívnym využitím a zdieľaním ich inštitucionálnych kapacít**, ľudského potenciálu a technologických prostriedkov ako súčasť participácie ostatných subjektov účastných na realizácii Programu (**Integrovaná multisektorová participácia**)

4.2. Makroekonomická efektívnosť

V zmysle princípu, že finančné zdroje určené na realizáciu programu sú z dlhodobého hľadiska pre konkrétne územie/povodie/krajinu vzácné a jedinečné, jedným z najdôležitejších kritérií a súčasne hospodárskym cieľom programu je **maximalizácia makroekonomickej efektivity** programu, ktorej hlavnými nástrojmi budú:

- maximálna efektívnosť alokácie disponibilných finančných zdrojov programu zabezpečovaná prostredníctvom systému vypracovávaní, predkladania, schvaľovania a kontroly realizačných projektov RK a IMP (**realizačné projekty programu**),
- ciele využívanie multiplikačných efektov z realizácie programu ako hospodárskych impulzov pre inovácie, výrobu, služby a zamestnanosť (**Hospodárske impulzy programu**).

5. ČASOVÁ ŠTRUKTÚRA PROGRAMU

Program z časového hľadiska bude realizovaný v dvoch obsahovo prepojených etapách: Aktivácia programu a Komplexná realizácia programu.

5.1. Aktivácia programu

V tejto etape programu budú aktivované všetky systémové procesy, nevyhnutné na vytvorenie novej kvality legislatívneho prostredia, organizačného zabezpečenia programu a následnú efektívnu realizáciu programu v celom rozsahu jeho užitočnosti.

Legislatívne zmeny

Prvotné nastavenie legislatívy vo fáze Aktivácie programu vytvorí legislatívne prostredie pre etapu Komplexnej realizácie programu vrátane vytvorenia interaktívnych mechanizmov pre jeho ďalšie zdokonaľovanie (**Interaktívne procesy legislatívnych zmien**). Rozsah legislatívnych zmien v etape Aktivácie programu je bližšie špecifikovaný v kapitole 6.

Štartovacie projekty

Na zníženie rizík povodní a vykonanie preventívnych opatrení pred povodňami v roku 2011 bude súčasťou etapy Aktivácie programu aj zabezpečenie konkrétnych **realizačných projektov programu** pre vybrané územia krajiny (**Štartovacie projekty**).

Štartovacie projekty budú vo fáze Aktivácie programu realizované v podmienkach existujúcej a platnej legislatívy a za súčasného stavu rezortných štátnych podnikov, inštitúcií a ostatných sektorov hospodárstva. Takéto prostredie bude užitočným zdrojom a efektívnou spätnou väzbou, tak pre potrebné **Interaktívne procesy**

legislatívnych zmien, ako aj pre dôležité **reštrukturalizačné procesy** podnikov a inštitúcií zainteresovaných rezortov a sektorov hospodárstva.

Riadenie štartovacích projektov

Prípravu a spracovanie **Štartovacích projektov** zabezpečuje splnomocnenec vlády SR pre územnú samosprávu, integrovaný manažment povodí a krajiny, v spolupráci s Ministerstvom financií SR. Realizáciu **Štartovacích projektov** vrátane zdrojov a spôsobu ich financovania schvaľuje vláda SR na svojom zasadnutí.

Riadenie a koordináciu realizácie Štartovacích projektov po ich schválení vládou SR, zabezpečuje **výkonný riaditeľ programu a jeho kancelária**. Organizačne a rozpočtovo je kancelária výkonného riaditeľa programu súčasťou Úradu vlády SR.

Činnosť **výkonného riaditeľa programu** a jeho kancelárie bude ukončená ustanovením právnej formy odborného riadenia programu v rámci nastavenia dlhodobého **Systému organizácie a riadenia programu** v etape Komplexnej realizácie programu ako výsledok legislatívneho procesu, uvedeného v časti 6.3. tohto programu. Do vymenovania výkonného riaditeľa programu jeho činnosti zabezpečuje splnomocnenec.

Všetky realizačné projekty programu budú zabezpečované a vykonávané v podmienkach platnej legislatívy a budú pri dôslednom dodržiavaní všetkých právnych predpisov platných v Slovenskej republike, plne rešpektovať platné majetkové a iné súkromné práva. Taktiež budú zodpovedne dodržiavať a zohľadňovať platnú legislatívu v oblasti štátnej ochrany prírody a krajiny a ich realizácia bude zabezpečovaná a vykonávaná v súčinnosti s príslušnými orgánmi štátnej ochrany prírody a krajiny.

Realizačný projekt programu revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí Slovenskej republiky pre rok 2010, v zmysle uznesenia vlády SR č. 556 zo dňa 27. 08. 2010, je uvedený v prílohe.

5.2. Komplexná realizácia programu

Táto etapa programu nadväzuje obsahovo na etapu Aktivácie programu v čase, keď budú vytvorené legislatívne podmienky na plnú funkčnosť všetkých **základných mechanizmov programu**: (i) prvotného nastavenia legislatívy pre spustenie aktivít na znižovanie rizík, (ii) efektívnej a účinnej správy povodia/územia/krajiny a (iii) systému financovania, organizácie a riadenia programu.

Multisektorovosť programu

Plná funkčnosť základných mechanizmov programu umožní nielen jeho priestorové rozšírenie (**celoplošná realizácia programu**), ale najmä rozvinutie multisektorových aktivít programu. Ich výsledkom budú inovácie v produkcii a službách, ako nevyhnutný predpoklad pre makroekonomicky efektívny hospodársky rast a pre dlhodobé zvýšenie zamestnanosti (**Hospodárske impulzy programu**). Rozsah komplexnosti programu a jeho multiplikačných hospodárskych efektov je podrobnejšie uvedený v kapitole 7.

6. AKTIVÁCIA PROGRAMU

Obsah a rozsah legislatívnych zmien

Prvotné dôsledné nastavenie legislatívy bude výsledkom odborných a právnych analýz a podkladov zameralých predovšetkým na nasledovné oblasti:

6.1. Identifikácia a špecifikácia aktivít pre znižovanie rizík

Legislatívnym procesom definovania aktivít pre znižovanie

vanie rizík povodní, rizík vysušovania krajiny a ostáných rizík náhlych živelných pohrôm, budú identifikované, špecifikované a nastavené zákonné pravidlá, nástroje a mechanizmy, ktoré umožnia:

- 6.1.1. zastavenie (*elimináciu*) alebo zníženie účinkov tých civilizačných činností a aktivít, ktoré zvyšujú riziká,
- 6.1.2. spustenie (*aktíváciu*) alebo zvýšenie účinkov takých činností a aktivít, ktoré znižujú riziká,
- 6.1.3. odstránenie existujúcich záťaží, vytvorených v minulosti doterajšími hospodárskymi a inými civilizačnými aktivitami, ktoré zvyšujú riziká,
- 6.1.4. dôsledne uplatňovať mechanizmy negatívnej i pozitívnej motivácie na odstránenie dôsledkov zanedbania zodpovednosti alebo porušenia povinností vyplývajúcich z kvalitných a účinných právnych noriem zavedených *Interaktívnymi procesmi legislačných zmien*,

a to vo všetkých častiach povodia/územia/krajiny:

- v lesnej krajine • v poľnohospodárskej krajine • v územiach a na plochách vodohospodárskych stavieb
- v územiach a na plochách zastavaných dopravnou a priemyselnou infraštruktúrou • v urbánnej krajine (intravilánoch obcí a miest).

6.2. Efektívna a účinná správa povodia/územia/krajiny

Legislatívnym procesom budú vytvorené predpoklady pre vytvorenie efektívnej, účinnej a užitočnej správy povodia/územia/krajiny, v ktorého rámci budú posúdené všetky odborné a právne aspekty, zahŕňajúce predovšetkým nasledovné oblasti:

(1) **Decentralizácia a/alebo demonopolizácia správy drobných vodných tokov a meliorácií** s predpokladanou transformáciou na (i) obce a mestá alebo na (ii) iných nových správcoch:

- potrebné legislatívne zmeny, pripravené na základe príslušných odborných, právnych analýz a podkladov, budú zahŕňať aj vypracovanie zákonných podmienok nevyhnutných pre takúto transformáciu, najmä v oblasti odbornej spôsobilosti nového správcu a rozsahu nadobúdaných práv a preberanej zodpovednosti.

(2) **Integrácia manažmentu povodia/územia/krajiny** vytváraná zmluvnými vzťahmi medzi existujúcimi zainteresovanými subjektmi/partnermi v povodia/územia/krajine:⁷

- príslušných právnych normách budú určené pravidlá pre obsah a formu uzatvárania zmlúv medzi zainteresovanými subjektmi/partnermi na vytvorenie spoločného postupu a participácie pri realizácii obsahu programu v konkrétnych povodiach/územiach/krajine (**Zmluvné partnerstvá povodia/územia/krajiny**). Predmetná integrácia teda nebude založená na vytváraní nových inštitúcií, ale legislatívnym procesom budú stanovené zákonné pravidlá a/alebo podmienky pre integráciu zainteresovaných subjektov/partnerov na zmluvnom základe.

(3) **Decentralizácia a/alebo demonopolizácia správy nových vodných zdrojov**, vytvorených realizačnými projektmi programu, s transformáciou na vlastníkov, správcoch a/alebo nájomcov príslušného územia/krajiny:

- odborné a právne analýzy budú podkladom pre vytvorenie legislatívnych podmienok umožňujúcich transformáciu správy nových vodných zdrojov, vytvorených realizáciou programu, vrátane stanovenia zákonných pravidiel pre hospodárske a podnikateľské využitie, pri dodržaní stanovených podmienok a kritérií makroekonomickej efektívnosti.

6.3. Systém financovania, organizácie a riadenia programu

Legislatívny proces zabezpečí podmienky pre dlhodobé financovanie, organizáciu a riadenie programu vo fáze Komplexnej realizácie programu, vytvorením:

(1) **Systému financovania programu**, v ktorom na základe odborných ekonomických, finančných a právnych analýz budú spracované, posúdené, vyhodnotené a určené:

- **zdroje financovania programu**, spôsob ich zabezpečovania a právna forma administrácie finančných zdrojov, pričom **rámec finančných zdrojov programu** budú tvoriť okrem (i) fondov EÚ určených pre Slovenskú republiku (ERDF, EARD, ESF, KF) a vyčlenených Národným strategickým referenčným rámcom na protipovodňovú prevenciu a (ii) prostriedkov štátneho rozpočtu Slovenskej republiky, aj (iii) ďalšie finančné zdroje určené programom v rámci legislatívneho procesu uvedeného v tomto bode programu.
- **nástroje a podmienky efektívnej alokácie finančných zdrojov** pre realizáciu programu.

(2) **Systému organizácie a riadenia programu** definujúceho postupy, pravidlá a kritériá predkladania, schvaľovania a kontroly realizačných projektov programu:

- **organizáciu administrácie a riadenia** procesu schvaľovania a kontroly realizačných projektov programu,
- **stanovenie kritérií pre hodnotenie** realizačných projektov programu a pre rozhodnutie o poskytnutí finančných zdrojov programu,
- **určenie právnej formy efektívneho odborného riadenia programu**, zahŕňajúceho (i) výkonné manažérske riadenie (*exekutívny orgán*) a (ii) účinné monitorovacie a kontrolné mechanizmy (*dozorný orgán*).

Odborné tímy legislatívnych procesov

Splnomocnenec pre zabezpečenie realizácie legislatívnych procesov, špecifikovaných v častiach 6.1., 6.2. a 6.3., a na zabezpečenie výkonu činností, aktivít a prác, ktoré tvoria ich obsah, vymenuje pre každý z týchto legislatívnych procesov **odborný pracovný tím**. Pri menovaní ich členov splnomocnenec zohľadní odbornú problematiku legislatívnych procesov a **multisektorové zastúpenie**. **Dynamika programu** predpokladá, že vyššie uvedené procesy nevyhnutných legislatívnych zmien budú ukončené v termíne **09/2011**.

7. KOMPLEXNÁ REALIZÁCIA PROGRAMU

Multisektorovosť a hospodárske impulzy

Komplexnosť programu (*multisektorovosť a integrovanosť*) v tejto etape bude obsahovo premietnutá do jeho realizácie v dvoch úrovniach:

- (1) Realizácia programu prostredníctvom komplexných realizačných projektov pre integrované povodia a územia krajiny (*Komplexné projekty programu*),
- (2) Implementácia aktivít programu do hospodárskych procesov verejného a súkromného podnikateľského sektora (*Multiplikačné hospodárske impulzy programu*).

7.1. Komplexné projekty integrovaných území

Zmluvné partnerstvá

Predmetom činnosti a obsahom práce *zmluvných partnerstiev povodia/územia/krajiny* bude predovšetkým príprava, spracovanie a realizácia spoločného **komplex-**

ného projektu programu integrovaného povodia/územia/krajiny, participácia na jeho financovaní a tiež na zabezpečení dlhodobého prevádzkovania a udržiavania všetkých technických opatrení, vodohospodárskych a krajinných diel, drobných i väčších stavieb a ostatných úprav povodia/územia/krajiny, vytvorených príslušným **komplexným projektom programu**, ako deklarácia ich spoločnej vôle prevziať zodpovednosť za stav povodia/územia/krajiny, s cieľom znižovať riziká.

Motivácia zainteresovaných subjektov v povodiach/území/krajine pre takúto zmluvnú integráciu, spolu s určujúcimi **stimulmi zmluvných partnerstiev** pre prípravu, spracovanie a realizáciu *integrovaného/komplexného projektu programu* budú vyplývať:

- (i) z **adresnej zodpovednosti**, vyplývajúcej z požiadaviek právnych noriem etablovaných *Interaktívnymi procesmi legislačných zmien*,
- (ii) a budú podporované **kritériami a pravidlami poskytovania finančných zdrojov programu**, ktoré predloženie spoločného **komplexného projektu programu** zainteresovanými subjektmi povodia/územia/krajiny, integrovanými formou *zmluvných partnerstiev* stanovia ako jednu z nevyhnutných podmienok jeho schválenia a poskytnutia finančných zdrojov programu na jeho financovanie.

Reštrukturalizačné procesy

Multisektorová participácia na štartovacích projektoch vo fáze Aktivácie programu, ale najmä na realizácii *komplexných projektov programu* v etape jeho *komplexnej realizácie* nebude možná bez aktívnej účasti nielen zainteresovaných ministerstiev a ich rezortných podnikov a inštitúcií, ale aj ostatných sektorov hospodárstva. To si bude vyžadovať významné doplnenie a/alebo zmenu ich priorit, čo nevyhnutne povedie k ich **reštrukturalizácii, zefektívneniu činnosti** a následnému potrebnému a želanému **zvýšeniu ich spoločenskej užitočnosti**. Program, ako medzirezortný a hospodársky nástroj revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodia SR sa tak stane jedným z významných príspevkov k úsilí vlády o **konsolidáciu verejných financií** a k zvýšeniu **makroekonomickej efektívnosti správy krajiny**.

7.2. Hospodárske impulzy programu

Interaktívne legislatívne procesy

Aj v tejto etape *programu* budú pokračovať **interaktívne procesy legislačných zmien** ako výsledok spätnej reflexie, zabezpečenia dynamiky a aktuálnosti programu, pre zabezpečenie jeho celoplošnej realizácie, rozšírenia v prostrediach intravilánoch obcí a miest a v neposlednom rade, v rámci **procesov inovácií**, pre strategicky dôležitú cieľnú podporu implementácie jeho impulzov do hospodárskych procesov **zavedenia nových výrob** a poskytovania služieb.

Multiplikačné hospodárske efekty

V dôsledku realizácie *programu* bude **zadržaná dažďová voda v krajine** nielen účinným preventívnym prostriedkom na zníženie rizík povodní, ale v mnohých prípadoch sa stane aj vzácnym a dôležitým zdrojom pre ďalšie hospodárske využitie. Bude poskytovať príležitosti, ktoré môžu byť ďalej realizované zainteresovanými štátnymi podnikmi, verejnými inštitúciami aj súkromným podnikateľským sektorom. V závislosti od prostredia, v ktorom budú konkrétne projekty programu realizované, bude **zadržaná dažďová voda** v revitalizovanej krajine **dostupným, efektívnym a obnoviteľným multifunkčným prírodným zdrojom**.

7.2.1. V lesnej krajine bude:

- *kvalitným zdrojom pitnej vody*⁹ ako strategického a vzácného prírodného produktu, určujúceho súčasne i budúce limity hospodárskeho rozvoja rozsiahlych území, regiónov a celých ekonomík,
- *zdrojom zvýšenia výdatnosti vodných prameňov* a následného zvýšenia *energetického potenciálu* vodných tokov v krajine,
- *zdrojom zvýšenia prírodnej biodiverzity a diverzity ekosystémov lesnej krajiny.*

7.2.2. V poľnohospodárskej a vidieckej krajine

sa stane:

- *zdrojom zvýšenia produkčného potenciálu poľnohospodárskej pôdy* zastavením jej vysušovania a degradácie, znížením erózných procesov a zvýšením jej biodiverzity,
- *efektívnym zdrojom úžitkovej vody* pre pôdohospodárstvo (*závláhové nádrže*),
- *zdrojom posilnenia diverzifikácie hospodárskych činností* vytváraním prirodzeného prostredia pre územne typickú a charakteristickú vodnú faunu a flóru (*rybníky a vodné farmy*),
- *nenahradiateľným zdrojom vytvárania atraktívneho prostredia pre hospodársky rozvoj vidieka (agroturistické relaxačné a edukačné záhrady).*

7.2.3. V urbánnom prostredí bude dostupným

a efektívnym zdrojom pre:

- *hospodárske projekty ozdravovania klímy* v mestských aglomeračných zónach, v intenzívne urbanizovaných a vysušených prostrediach a územiach intravilánoch miest a obcí vhodným využitím nových inovatívnych technológií, ako sú *bioklimatické záhrady, vodozádržné strešné klimatické systémy, dažďové záhrady, retenčné nádrže na recykláciu dažďovej vody* a ďalšie nové progresívne technológie a technické riešenia vodozádržných systémov,
- *potrebné municipálne servisné činnosti (protipožiarne nádrže, zásobníky úžitkovej vody pre údržbu a čistenie cestných komunikácií),*
- *uplatnenie ostatných inovatívnych prístupov k integrovanému manažmentu vôd v povodí/krajine (využitie sofistikovaného a vysoko účinného biotechnologického čistenia odpadových komunálnych vôd).*

Impulzy pre inovácie

Praktickou realizáciou, revitalizáciou a zadržiavaním dažďovej vody v krajine bude *program* nielen priamo naplňať svoj hlavný obsah – budovanie preventívnych protipovodňových opatrení a opatrení na znižovanie ostatných rizík, ale bude tiež cielene vytvárať *sekundárne hospodárske efekty, impulzy pre inovácie*, vytvárať *dopyt po nových inovatívnych technológiách*, technických zariadeniach, nových produktoch a následne aj službách. Bude tak dlhodobo vytvárať príležitosti pre *vyššiu zamestnanosť a hospodársky rast*.

Prezieravé *strategické myslenie* a cielená podpora inovácií, zavedenia nových výrob a produktov v oblasti efektívneho využitia potenciálu dažďových vôd a integrovaného manažmentu povodí/území/krajiny môže byť pre tuzemské podniky a investorov neopakovateľnou príležitosťou etablovať sa odvetví, ktoré má v celosvetovom kontexte perspektívu dynamického rastu.¹⁰

Etablovanie tuzemských technologických firiem v tomto odvetví v najbližších rokoch by mohlo byť pre slovenskú ekonomiku významnou konkurenčnou výhodou v čase, keď vedomosti, znalosti, technológie, technické riešenia,

strojné a výrobné zariadenia a súvisiace služby tohto odvetvia/sektora budú žiadané a vysoko zhodnocované tak *na trhoch vyspelých ekonomík* s vysokou koncentráciou intenzívne urbanizovaných území (*Nemecko, Francúzsko, Veľká Británia, Španielsko, Taliansko, Grécko, Japonsko*), ako aj na trhoch v súčasnosti rýchlo sa rozvíjajúcich ekonomík s *veľkou dynamikou priemyselného* (Čína, Rusko, India, Rumunsko, Bulharsko). Už v súčasnosti mimoriadny dopyt po produktoch tohto sektora možno zaznamenať v *krajinách Stredného východu* (Saudská Arábia, Izrael, Turecko), *severnej a južnej Afriky* (Alžírsko, Maroko, Egypt, Líbya a Juhoafrická republika) a v *Austrálii*. Dostatočné obchodné a investičné príležitosti v strednodobom časovom horizonte budú poskytovať aj *trhy susedných krajín* (Česká republika, Maďarská republika, Poľsko a Ukrajina), ako dôsledok ich intenzívnej urbanizácie a necitlivého budovania priemyselnej a dopravnej infraštruktúry v nedávnej minulosti.

Technologické projekty programu

Nevyhnutnou súčasťou programu preto budú projekty aktivujúce inovatívne myslenie a využitie odborného ľudského potenciálu, od škôl, univerzitných a akademických pracovísk, vedeckých inštitúcií verejného sektora, až po profesionálne kapacity podnikateľského sektora. Cieľom bude účinne podporovať formovanie *produktívnych technologických tímov* a prostredníctvom zmluvných multisektorových partnerstiev znásobovať ich synergiu k vytváraniu efektívneho fungovania *technologických centier programu*, ako účinného nástroja pre sformovanie *tuzemských technologických firiem* v sektore RWM¹¹ a ich úspešné etablovanie v konkurenčnom prostredí medzinárodného trhu.

Technologické projekty programu v oblasti *manažmentu dažďových vôd* vytvoria neopakovateľné príležitosti pre tvorivý potenciál univerzitných a vedeckých pracovísk v oblasti *aplikovaného výskumu*, pre uplatnenie inžinierskych schopností technických vývojových tímov privátneho sektora z viacerých odvetví priemyslu, nevynímajúc aktiváciu činnosti *študentských inovačných centier RWM*.

Participáciu študentských konštrukčných a vývojových tímov v procesoch inovácií, zavedenia nových výrob a implementácií inovatívnych technológií, s využitím technického vybavenia a akademického zázemia bude *program* umožňovať aj prostredníctvom predkladania *absolventských projektov programu* a vytvárať tak príležitosti pre efektívne využitie ich odborných vedomostí, znalostí a nesporného kreatívneho potenciálu.

7.3. Ľudský potenciál a jeho aktivácia

Ľudské zdroje a využitie ich *odborného potenciálu* rozhodujú o úspechu každého ľudského úsilia. O to dôležitejší význam majú pri tak obsahovo a časovom náročnom projekte, aký medzirezortný hospodársky *Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR* predstavuje.

Program bude preto svojím zameraním v etape jeho komplexnej realizácie cielene *aktivovať ľudský potenciál*, adresnou motiváciou a vytváraním príležitostí pre efektívne využitie jeho *odborných znalostí, vedomostí a schopností*.

Aktivácia ľudského potenciálu a správne nastavenie motivácií bude nepochybne jednou z najdôležitejších, ale určite tiež *najnáročnejšia úloha manažmentu programu*.

Nastavenie systému motivácie

Pre ďalšie rozpracovanie a zabezpečenie efektívneho

využitia *programom* vytvoreného vodného, energetického, produkčného a komerčného potenciálu lesnej, poľnohospodárskej a urbánnej krajiny, a pre nevyhnutnú aktiváciu a uplatnenie odborného ľudského potenciálu, je potrebné, *pri dôslednom dodržiavaní ekosystémového prístupu ochrany vôd a krajiny*, vytvoriť legislatívnym procesom zákonné pravidlá pre:

- (i) *systém ekonomických stimulov* pre komplexné/ celoplošné zadržiavanie dažďovej vody v povodí/ území/krajine,
- (ii) *adresnú efektívnu alokáciu* týchto ekonomických stimulov pre investorov, prevádzkovateľov vodozádržných systémov a pre výrobcov sofistikovaných inovatívnych technológií a technických riešení, umožňujúcich potrebné zadržiavanie dažďovej vody,
- (iii) *motivujúci a zároveň makroekonomicky efektívny spôsob časovej alokácie stimulov* v priebehu doby zadržiavania dažďovej vody, resp. času prevádzkovania vodozádržného systému.

Expertný tím legislatívneho procesu ekonomických stimulov

Splnomocnenec na zabezpečenie realizácie legislatívneho procesu, špecifikovaného v časti 7.3., na zabezpečenie výkonu činností, aktivít a prác, ktoré tvoria jeho obsah a na vykonanie potrebných právnych a odborných analýz vymenuje *odborný expertný pracovný tím*. Pri menovaní členov tohto expertného pracovného tímu splnomocnenec zohľadní náročnosť predmetnej odbornej problematiky a potrebné *multisektorové zastúpenie*. *Dynamika programu* predpokladá, že vyššie uvedený legislatívny proces ekonomických stimulov bude ukončený v termíne **12/2011**.

Procesná schéma riadenia programu, znázorňujúca celkovú organizáciu a riadenie programu, jeho základné procesy, väzby a interaktivitu, je uvedená v prílohe.

8. MAKROEKONOMICKÉ PRÍNOSY PROGRAMU

Program zadržiavaním dažďovej vody v krajine, realizáciou ostatných aktivít ekosystémovej ochrany vôd a celkovou revitalizáciou krajiny vytvorí priame finančné, ale aj nefinančné makroekonomické prínosy.

Cieľom programu je vytvorenie cyklickej vodozádržnej kapacity dažďovej vody s objemom **250 mil. m³** v období rokov 2011 až 2016/2020 v závislosti od disponibilných finančných zdrojov, a teda s maximálnou dobou realizácie programu v rozpätí 10 rokov.

Náklady programu na vybudovanie **1 m³** vodozádržného objemu budú v maximálnej výške **4 eur** a celkové náklady programu na vybudovanie stanovenej cyklickej vodozádržnej kapacity v priebehu doby realizácie programu dosiahnu čiastku **1 mld. eur**.

Realizácia programu a jeho multiplikačné hospodárske efekty vytvoria a/alebo umožnia vytvoriť taký celkový makroekonomický prínos, ktorý s určitou mierou mnohonásobne prevyší náklady na realizáciu programu.

8.1. Finančné prínosy programu

Hlavným faktorom určujúcim vysokú makroekonomickú efektívnosť programu je skutočnosť, že program vybudovaním *stanovenej cyklickej zádržnej kapacity dažďovej vody s objemom 250 mil. m³* vytvorí súčasne:

- (1) *účinnú celoplošnú preventívnu ochranu územia SR pred povodňami*, pred vysušovaním krajiny a pred ostatnými rizikami, s plošnou cyklickou kapacitou vodozádržného objemu 250 mil. m³,
- (2) *nové vysokokvalitné vodné zdroje* a/alebo zvýši

výdatnosť a kvalitu vodných zdrojov, s celkovým ročným príspevkom k vytváraniu vodných zdrojov, rovnajúcemu sa minimálne objemu vybudovanej cyklickej vodozadržnej kapacity.¹³

Ďalšími dôležitými zdrojmi makroekonomických prínosov programu sú **finančné prínosy multiplikačných efektov programu**.

8.1.1. Finančné prínosy z priamej realizácie programu

Uvedená synergia programu, teda súbežné vybudovanie preventívnych opatrení pred povodňami a ostatnými rizikami, spolu s vybudovaním nových vysokokvalitných vodných zdrojov, s využitím inovácií technologického sektora RWM, umožní dosiahnuť:

- (i) minimálne **3,5-násobnú efektívnosť** využitia finančných zdrojov v porovnaní s doteraz uplatňovanými technológiami budovania protipovodňových ochranných hrádí a
- (ii) minimálne **2-násobnú efektívnosť** využitia finančných zdrojov v porovnaní s budovaním veľkokapacitných vodárenských nádrží pre získavanie nových vodných zdrojov,

čo pri zohľadnení spoločenskej požiadavky na okamžité zabezpečenie nevyhnutnej ochrany pred povodňami a ostatnými rizikami a silnejúcich požiadaviek hospodárstva na vybudovanie nových vodných zdrojov, predstavuje z dlhodobého hľadiska celkovú úsporu prostriedkov štátneho rozpočtu SR v minimálnej výške **3,75 mld. eur**.¹⁴

8.1.2. Finančné prínosy multiplikačných efektov programu

Silnou stránkou programu je vytváranie multiplikačných hospodárskych efektov, ktorých podrobnejšia špecifikácia je uvedená v časti 7.2. a ktorých makroekonomické prínosy pozostávajú predovšetkým z *trvalého vytvorenia nových pracovných miest a z daňových príjmov* plynúcich z obratu technologického sektora RWM a z obratu ostatných programom vytvorených hospodárskych aktivít.

Program už od svojej aktivácie, v prvej etape svojej realizácie, bude okamžite vytvárať pracovné príležitosti najmä pre zamestnávanie dlhodobo nezamestnaných a príležitosti pre pracovníkov s nižšou kvalifikáciou, hľadajúcich uplatnenie pri prevažne fyzických prácach v lesnej, poľnohospodárskej a vidieckej krajine.

V závislosti od rozsahu, plošnej realizácie a dynamiky, program umožní v období intenzívnej výstavby a zriaďovania vodozadržných systémov (2012 až 2016/2020) vytvoriť prechodne až **30 000 pracovných príležitostí** pri

práciach na plošnom budovaní vodozadržných krajinných útvarov, na vytváraní technických riešení zadržiavania dažďovej vody a na zriaďovaní systémov zvyšovania retenčných schopností povodia/krajiny/územia, priamo v lesnej a poľnohospodárskej krajine a v intravilánoch miest a obcí.

Makroekonomické prínosy zo zamestnanosti

Vybudovaním systémov zadržiavania dažďovej vody a nevyhnutnosťou ich ďalšieho prevádzkovania, udržiavania ich funkčnosti a vykonávania ich údržby a servisu program vytvorí minimálne **4 500 trvalých pracovných príležitostí**.

Významnými zamestnávateľmi sa postupne, so zvyšovaním dynamiky a s celoplošnou a komplexnou realizáciou programu, môžu stať technologické, výrobné, obchodné a servisné firmy v sektore RWM, ktorým program vytvorí príležitosti pre zamestnávanie a podnikanie odborných profesií, vysokokvalifikovaných pracovníkov a manažerov v oblasti inovácií, zavádzania nových technológií, ich implementácie, prevádzkovania a tiež následného poskytovania súvisiacich služieb, s celkovou predpokladanou absorpčnou kapacitou až **3 750 nových pracovných príležitostí**.

Makroekonomický prínos programu z trvalého vytvorenia **8 250 nových pracovných miest**, v priebehu strednej doby životnosti programom vybudovaných vodozadržných systémov, dosiahne, pri obozretnom vyčíslení, čiastku v minimálnej výške **465 mil. eur**.

Finančné prínosy sektora RWM

Technologický sektor RWM a ostatné programom vytvorené hospodárske aktivity budú, najmä v čase ich dynamického rastu a po trvalom etablovaní sa technologických firiem v trhových segmentoch, okrem makroekonomických prínosov k zvýšeniu zamestnanosti, generovať aj daňové príjmy plynúce z ich obratu. Pri predpokladanom celkovom obrate sektora RWM, počas strednej doby životnosti sektora, v rozsahu rovnajúcom sa 2,5-násobku nákladov programu, dosiahnu daňové príjmy sektora RWM v súhrne minimálnu výšku **645 mil. eur**.

8.1.3. Celkové finančné zhodnotenie makroekonomickej efektivity

Ako vyplýva z ekonomických prepočtov uvedených v predchádzajúcich častiach, **celkové makroekonomické finančné prínosy** programu v časovom horizonte maximálne do 10 rokov od vybudovania stanovenej cyklickej

vodozadržnej kapacity, bezpečne pokryjú celkové náklady programu.

Ďalej je tiež zjrejmé, že realizáciou programu sa z dlhodobého hľadiska vytvorí **makroekonomický efekt v minimálnej výške 3,75 mld. eur**. Táto čiastka predstavuje úsporu finančných prostriedkov SR, ktoré by museli byť, pri použití tradičných spôsobov a technológií na vybudovanie kapacít pre protipovodňovú ochranu územia a pre získanie nových vodných zdrojov, vynaložené navyše, aby sa nimi dosiahli vodozadržné objemy a objemy nových vodných zdrojov porovnateľné s programom.

Tradičnými spôsobmi a technológiami však nie je možné dosiahnuť úrovne technickej účinnosti a makroekonomickej efektívnosti vodozadržných systémov, inovatívnych technológií a ostatných technických riešení preventívnych protipovodňových opatrení a opatrení na znižovanie ostatných rizík, vytvorených a vybudovaných programom.

8.2. Nefinančné prínosy programu

Vytváranie prostredia pre hospodársky rast

Slovensko má dva vzácne prírodné strategické zdroje: *vodu a lesy* a jeden talentovaný, zatiaľ však driemajúci nehmotný zdroj: *odborný ľudský potenciál*. Program otvára možnosti pre zhodnotenie ľudského potenciálu cez *inovácie* do uvedenia nových technológií a zavedenia nových výrobných, produktov a služieb a vytvára príležitosti pre efektívne, pritom ekologicky citlivé a obozretné, využitie strategického potenciálu Slovenska.

Programom vytváraný, podporovaný a synergický znásobovaný hospodársky potenciál Slovenska, v podobe jeho prírodných strategických zdrojov, odborného ľudského potenciálu a príležitostí pre *inovácie* v sektore RWM, bude zdrojom žiadateľného štruktúrneho **hospodárskemu rastu** a významným príspevkom pre **dlhodobé zvýšenie zamestnanosti**.

Celkový prínos programu bude však omnoho vyšší a nevyčísliteľný. Vytvorí totiž prostredie, v ktorom bude možné **bezpečne pracovať, podnikáť a kvalitne žiť**. Prínos, ktorý síce štatistickí do rastu HDP priamo zatiaľ nezahŕňajú, ale o to viac ho vedia oceniť ľudia, ktorí v takej krajine žijú, investori a obchodníci, ktorí v takej krajine chcú investovať a podnikáť a turisti, ktorí sa do takej krajiny rady vracajú. Program umožní, aby sa Slovensko takou krajinou skutočne stalo. Program vytvorí podmienky pre zlepšenie kvality života ľudí, ktorí si Slovenskú republiku budú trvalo vyberať ako **lepšie miesto pre život**.

¹ Úsilie Slovenska riešiť ochranu pred povodňami vyvrcholilo v 50. a 60. rokoch minulého storočia vybudovaním sústavy vodných diel na Váhu. Vybudovanie veľkých vodných nádrží na hornom toku bolo možné za cenu veľkého presídľovania. Toto riešenie zabezpečilo ochranu na hlavnom toku Váhu, nie však na prítokoch. Ostané vybudované vodné diela nemajú väčšiu a účinnú schopnosť ochrany pred extrémnymi povodňami.

² Povodie/územie/krajina – použitie tohto viacsovného označenia v texte dokumentu je vyjadrením uplatneného systémového, komplexného a integrovaného prístupu k predmetnej ploche teritória Slovenskej republiky a zároveň zohľadňuje multisektorový a medzirezortný rozsah programu.

³ Citát z dokumentu: *Najlepšia prax protipovodňovej prevencie, protipovodňovej ochrany a zmierňovania povodní*, vypracovaný v roku 2003 riaditeľmi z oblasti vodného hospodárstva krajín Európskej únie.

⁴ Termín *riziká* v ďalšom texte, ak nie je uvedené inak, zahŕňa povodňové riziká, riziká vysušovania krajiny a všetky ostatné riziká náhlych živelných pohrôm.

⁵ Ing. Michal Kravčík, CSc. a kolektív: *Voda pre tretie tisícročie* – „Neublížujeme vode, aby ona neublížovala nám“, Typopress 2000.

⁶ Termín *hospodárstvo* vyjadruje v programe, v zmysle integrovaného systémového prístupu, komplexné označenie všetkých sektorov ekonomiky a zahŕňa od sektoru vzdelávania (v užšom chápaní rezort školstva) cez inštitúty podpory podnikania a vytvárania pracovných príležitostí (zahŕňajúc súčasne rezorty práce, sociálnych vecí a hospodárstva) až po sektory tzv. reálnej ekonomiky (výroby, obchodu a služieb).

⁷ *Zainteresovaný subjekt/partnerom (ZSP)* povodia/územia/krajiny je v zmysle obsahu programu každý vlastník, nájomca alebo správca v povodí/území/krajine: (i) od jednotlivých fyzických a právnických osôb, (ii) obcí a miest, (iii) až po veľké štátne a súkromné inštitúcie, podniky alebo právnické osoby s vlastníckym právom a/alebo právom hospodárenia v lesnej krajine, v poľnohospodárskej krajine, v

úziach a na plochách vodohospodárskych stavieb, dopravnej a priemyselnej infraštruktúry a/alebo v intravilánoch miest a obcí.

⁸ *Dlhodobé prevádzkovanie a udržiavanie funkčnosti* všetkých krajinných diel a technických stavieb, vytvorených príslušným Komplexným projektom programu na zníženie rizík bude jeho nevyhnutnou súčasťou, vrátane nákladov na tieto činnosti, povinne zahrnutých do celkových rozpočtových nákladov projektu.

⁹ *Running pure*, analytická štúdia Svetovej banky (november 2002) uvádza, že produkcia neporovnateľne kvalitnejšej pramenistej pitnej vody z lesného ekosystému je až 7-násobne efektívnejšia ako doteraz uplatňované technológie založené prevažne na budovaní veľkokapacitných vodárenských nádrží.

¹⁰ *Na trhu v USA* je už v súčasnosti etablovaných množstvo firiem ponúkajúce produkty a služby ekosystémových inovácií, predovšetkým pre urbánne zóny (*zelené strechy, dažďové záhrady a pod.*).

¹¹ *Rain Water Management (RWM) – Manažment dažďových vôd* pre revitalizáciu krajiny, protipovodňový prevenciu, pre znižovanie rizík vysušovania krajiny a ostatných rizík.

¹² *Číselné vyjadrenia makroekonomických prínosov a nákladov* Programu, uvedené v tejto časti sú založené na obozretných, konzervatívnych technických a ekonomických výpočtoch. Uvedené hodnoty nie sú časovo diskontované. Detailné výpočty makroekonomickej efektívnosti budú nevyhnutnou súčasťou každého Komplexného realizačného projektu.

¹³ *Technický prepočet* vychádzajúci z minimálnej úrovne efektívnosti transformácie objemu zadržanej vody na vytvorený objem vodného zdroja, uskutočnený na základe skutočne realizovaných projektov, pričom dosahovaná efektívnosť vodozadržných systémov programu pre vytváranie vodných zdrojov bude starostlivo vyhodnocovaná v konkrétnych Komplexných projektoch programu.

¹⁴ Uvedená čiastka nezahŕňa výšku potenciálnych škôd na majetku a kultúrnych hodnotách, zabránených Programom vybudovanými preventívnymi opatreniami proti povodňami a ostatným rizikám.

Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny

(príloha k článku na s. 18 – 19)

Postupové kroky metodiky identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny

	POSTUPOVÝ KROK	VÝROK, VÝSLEDOK
0. krok	Identifikácia problému	
	Vymedzenie riešeného územia	
	Sumarizácia dostupných poznatkov o území	Sumár dostupných poznatkov o území (prvotná, druhotná, terciálna štruktúra krajiny, vývoj krajiny), mapové podklady
	0. výrok: Základné orientačné informácie o krajine, spracovanie vstupnej databázy o území	
1. krok	Predbežný výber stanovišť, príprava terénneho mapovania	Modely 3D, mapové podklady
	Terénny prieskum	Výber a overenie stanovišť, fotodokumentácia
	Definovanie vizuálno-optických vlastností krajiny	Definovanie vizuálnych polí, vizuálnych sektorov a vizuálnych pásiem
	Výber vizuálne exponovaných plôch	VEP a ich zdokumentovanie
	1. výrok: Rozľahlosť krajinného priestoru, vizuálne polia, vizuálna exponovanosť	
2. krok	Fotodokumentácia	Fotosnímky, spracovanie databázy fotosnímkov
	Vizualizácie krajinného priestoru	Modely 3D
	Vizuálna identifikácia znakov	Súpis znakov, definovanie ich atribútov, triedenie a klasifikácia znakov
	Grafická interpretácia znakov	Vizualizácia znakov (fotografia, informačná grafika, kresba)
	Textová interpretácia znakov	Štrukturovaný text
	Interpretácia znakov vyplývajúcich z reliéfu	Čiastkové výroky: Konfigurácia reliéfu vzhľadom na geomorfologické členenie. Výskyt prevažujúcich typov reliéfu podľa relatívnej vertikálnej členitosti
	Interpretácia znakov vyplývajúcich z krasnej pokrývky	Čiastkový výrok: Výskyt prevažujúcich krajinných typov podľa využitia zeme
	Identifikácia krajinného obrazu	Čiastkový výrok: Kombinácie výskytu krajinných typov podľa využitia zeme na typoch reliéfu. Súpis určujúcich vizuálnych znakov krajinného obrazu
	2. výrok: Identifikácia a charakteristika typických vizuálnych znakov krajiny, krajinného obrazu	
3. krok	Identifikácia špecifických znakov	Hodnotenie znakov
	Hodnotenie krajinného rázu	Porovnanie vzácnosti a ojedinelosti výskytu súboru znakov
	3. výrok: Hodnotenie krajinného rázu, charakteristiky špecifických znakov krajiny, vyjadrenie prírodnej a kultúrnej hodnoty krajiny	
4. krok	Posudzovanie pôsobenia znakov ChVK	Syntagmatická analýza znakov. Hodnotenie pôvodnosti a cudzorodosti znakov podľa typov krajiny
	Identifikácia cudzorodých znakov v ChVK ako indikátorov porúch	Symptómy (poruchy). Vizualizácia vizuálneho dopadu (impaktu), komparatívna analýza
	Hodnotenie vizuálneho dopadu (impaktu)	Definovanie vizuálnej kapacity krajiny, definovanie rizík zániku ChVK
	4. výrok: Identifikácia znakov ChVK podporujúcich, neovplyvňujúcich alebo znižujúcich hodnotu ChVK, riziká zániku, vyjadrenie vlastností znakov (symptómov) znižujúcich hodnotu ChVK	
5. krok	Návrh regulatívov a opatrení	Podmienky priaznivého stavu ChVK a zachovanie charakteristických čŕt krajiny, charakter opatrení
	Návrh zabezpečenia manažmentu krajiny a trvalého monitoringu	Návrh manažmentu, monitorovací program
	Vyjadrenie o vhodnosti návrhov	Stanovisko, odporúčania na situovanie objektov v krajine
	5. výrok: Regulatívy a odporúčania	

Perspektívy Európskeho dohovoru o krajine

(príloha k článku na s. 21)

Európsky dohovor o krajine (EDoK) zdá sa tešiť väčšiemu úspechu ako iné európske dohovory. Je zdrojom nádeje možnosti zlepšenia európskych krajín, ktoré sú pozmenené rozvojom množstva verejných a súkromných aktivít, často považovaných za škodlivé voči kvalite života európskych občanov. EDoK bol pripravený Radou Európy, organizáciou, ktorej primárnou úlohou bolo a je ochrana a podpora ľudských práv a demokracie. Začlenenie krajiny do tohto cieľa bola v princípe neľahká úloha, boli nutné diskusie, vysvetľovanie a presvedčovanie ľudí, aby táto myšlienka zvíťazila.

Prevažná väčšina európskych občanov zotrúva pri identifikácii krajiny predovšetkým v selektívnej a elitnej koncepcii jedinečných krajín, takých, ktoré UNESCO uznáva za lokality svetového dedičstva. Avšak, ako jas-

ne vyjadruje EDoK, jeho miera záujmu pokrýva všetky typy krajín. Je možné vnímať priame spojenie medzi touto definíciou oblasti pôsobnosti dohovoru a šírenia ľudských práv a demokracie. Je to preto, že rozšírením záležitosti

tykajúcich sa krajín na vnímanie každodenného okolia ľudí žijúcich v Európe, dohovor zdôrazňuje, že demokratický proces sa tiež musí pokúsiť zlepšiť životné podmienky ľudí a dať im právo, prostredníctvom uplatnenia demokracie, vyjadriť sa pri rozhodovaní v politike týkajúcej sa miest, kde žijú a pracujú, miest kam cestujú, kde trávia voľný čas atď.

EDoK je tiež v súlade s Aarhuským dohovorom

Definícia „Každá zmluvná strana zaručí práva na prístup k informáciám, účasti verejnosti na rozhodova-

com procese a prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru, s cieľom prispieť k ochrane práva každého človeka, príslušníka tejto i budúcich generácií, žiť v životnom prostredí, ktoré je primerané pre zachovanie jeho zdravia a dosiahnutie blahobytu“ spolu s článkom 6 Aarhuského dohovoru špecifikujú, že účasť verejnosti má byť uplatnená od začiatku: „Každá zmluvná strana umožní včasnú účasť verejnosti v čase, kedy sú ešte otvorené všetky možnosti a účasť verejnosti sa môže uskutočniť efektívne.“ Podľa toho budúce perspektívy EDoK sledujú celkom prirodzený smer: zlepšenie krajín, ktoré tvoria časť kvality života pre ľudí v Európe, si vyžaduje väčšiu demokraciu a v tomto zmysle zahŕňa účasť verejnosti v rozhodovacom procese a zabezpečenie práva v záležitostiach životného prostredia. Zároveň nie je absolútne žiaden dôvod k eufórii. Hoci EDoK vydĺžil cestu k dosiahnutému činu, stále je v počiatočnom štádiu a v ceste mu stojí mnoho prekážok.

Ťažkosti v implementácii Európskeho dohovoru o krajine

Ťažkosti, na ktoré sa možno naraziť v implementácii EDoK nemusia byť výhradne spojené so šírením novej definície krajiny navrhutej Radou Európy v európskej spoločnosti, ba ani medzi všetkými národnými, regionálnymi a miestnymi zvolenými zástupcami, hoci je pravdou, že staré myšlienky umierajú ťažko. Bude potrebných mnoho aktivít na zvýšenie povedomia a mnoho presvedčovania priviesť týchto politikov k zastávaniu princípov EDoK v ich politikách priestorového rozvoja. Tieto ťažkosti majú niekoľko hlavných príčin:

Nerovnomerný pokrok demokracie v európskych štátoch

Nedá sa poprieť skutočnosť, že politické zmeny vo východnej Európe boli kľúčovou fázou v rozvoji demokracie. Demokracia nie je niečo, čo sa dá naučiť za deň, je dlhodobým a zložitým procesom, ťažko sa nastoľuje, vyžaduje si diskusiu a definovanie prísnych pravidiel pre politické fungovanie spoločností. Štyridsať rokov, počas ktorých boli štáty východnej Európy ovládané týmto autoritárskym režimom, vštepilo vzorce správania vedúce ku kolapsu občianskych zodpovedností, hoci občania týchto štátov si boli často veľmi dobre vedomí nedostatkov týchto politických systémov. Ustanovenie fungujúcej demokracie preto potrebuje čas a je nutná ostrážitosť vyhnúť sa nedostatkom, ktoré často vedú ku korupcii a rodníkarstvu. V tomto zmysle štáty, ktoré stratili zvyk kolektívnej diskusie o sociálnych záležitostiach, i keď vedúcich k nejednotnosti, čelia problémom s implementáciou EDoK, ktorá skutočne odporúča diskusiu medzi občanmi, volenými predstaviteľmi, expertmi, vedcami atď., ako spôsob dospenia k politickým rozhodnutiam, ktoré sú starostlivo zvážené a vzbudzujú všeobecnú priateľnosť. Naopak, množstvo obmedzení k dostupnosti k zdrojom a k médiám, ktoré zakúsili tieto spoločnosti, vytvorilo silný zmysel sociálnej solidarity, ktorú je možné pozorovať vo väčšine štátov strednej a východnej Európy počas obdobia politického napätia. To je pravdepodobne možnosť využiteľná tými, ktorí majú politickú vôľu implementovať EDoK. Tento postreh však neznamená, že všetky štáty západnej Európy sú žiarivými príkladmi demokracie. Pokusy zahrnúť verejnosť do procesov priestorového rozvoja na miestnej úrovni sa tiež stretávajú s ťažkosťami spojenými s novosťou týchto metód a nedostatkom skúsenosti, s improvizáciou, s úlohou pre niektorých miestnych lídrov naučiť sa bez obavy hovoriť otvorene v tých miestnych komunitách, kde zanechali stopy rodinné alebo susedské spory.

Nerovnomerná miera úrovne vedomia medzi európskymi aktérmi

EDoK sa nepochybne posudzuje ako úspech v zmysle množstva podpisov a ratifikácií členských štátov Rady Európy. Avšak treba uznať, že tento úspech je predovšetkým výsledkom mobilizácie obmedzenej skupiny rovnako zmýšľajúcich osôb, ktoré uspeli v iniciovaní hnutia, samozrejme, vďaka aktivite vykonanej Radou Európy, a tiež vďaka sieťovaniu a úprimnému zaniuťeniu určitých politikov. Zostáva mnoho aktérov, ktorých treba presvedčiť a zaviazat k elementárnemu cieľ dohovoru, ktorým je zlepšiť každodennú krajinu podstatnej časti európskych občanov. Každý má svoju vlastnú citlivosť voči krajine, ale táto je prekrytá presvedčením, stereotypným myšliením alebo banálnymi politickými a sociálnymi modelmi. Zvyšovanie povedomia nestačí: je potrebné odhaliť ľuďom, prostredníctvom jestvujúcich, ale často schovaných sociálnych vnímaní, čo pre nich záležitosti kvality života a priestorového rozvoja znamenajú.

Predpoklady vedúce k rozvíjaniu EDoK

- Rast úrovne vzdelávania.** Všeobecná úroveň vzdelania ľudí v Európe nepochybne pokročila. Znamenala zlepšenie schopnosti ľudí chápať procesy spoločenskej a environmentálnej zmeny a predovšetkým zvýšil ich smäd po vedomostiach. Nárast úrovne vzdelania by mohol byť prispôsobený k vývinu spoločenských, ktoré sú prípravenejšie na diskusiu hodnotiacu vplyv a dôsledky politických rozhodnutí a zdôrazňujúcu otázku ich zlepšenia.
- Väčšie ekologické uvedomenie.** Hoci environmentálne záujmy nevedli k formavaniu skutočne silných „zeleňých“ strán v Európe, nedá sa poprieť fakt, že obavy o budúcnosť planéty a zmena klímy obzvlášť, posilnili rozvoj spoločenského uvedomenia týkajúceho sa environmentálnych záležitostí. Vo Francúzsku sa zmenilo vnímanie krajiny za posledné dve desaťročia – pôvodne identifikovanie s vidieckymi oblasťami je teraz spojené s prírodou – práve pre dôvody intenzívneho poľnohospodárstva. Ľudia sa stali obozretnými voči „moderným“ priemyselným poľnohospodárskym metódam a povedomie voči environmentálnym záležitostiam sa zvýšilo. Väčšie ekologické uvedomenie mladých ľudí je výhodou pre budúcnosť životného prostredia a krajinných koncepcií.
- Väčšie požiadavky občanov, aby boli vypočutí.** Prieskumy vykonávané vedcami v rôznych obdobiach a na rôznych miestach poukazujú na rastúcu túžbu občanov, ba dokonca požiadavku, aby ich politici vypočuli. Je to možné sledovať tak v rastúcom počte a členstve občianskych hnutí rôzneho druhu, ako aj v opačnej tendencii nie bezvýznamného počtu ľudí, ktorí strácajú dôveru v politikov, čo sa občas prejavuje vo vysokej absencii pri účasti na voľbách. Nedávne prieskumy vo Francúzsku ukázali zrod hnutí vo forme združení alebo pobočiek národných mimovládnych organizácií. Toto platí napr. v prípadoch mnohých miestnych nátlakových skupín proti výstavbe veterných parkov a spaľovní domového odpadu. Výstavba vysokorýchlostných železničných tratí viedla k zrodu, niekedy násilných protestných hnutí, ako v prípade stavby juhovýchodnej trate TGV. V Anglicku sa stavba vysokorýchlostnej železničnej trate medzi Dowerom a Londýnom zdržala z dôvodov záujmov o krajinu.
- Očakávania týkajúce sa zvýšenia kvality života.** Tieto očakávania sú jasne spojené s hore uvedeným procesom. Avšak je možné rozlišovať medzi týmito dvoma súbormi požiadaviek, pretože záujmy o kvalitu života nie sú systematicky prepojené na ekologické problém

my, ale majú viac dočinenia s problémami spojenými s každodenným životom ľudí, obzvlášť na miestnej úrovni. Miestne komunity sú skutočne veľmi bdelé voči premene svojich životných podmienok. Niektorí pozorovatelia uvažujú, že táto ostrážitosť odráža obavu zo zmeny. Zmena musí byť prirodzene presne a starostlivo vysvetlená tak, aby nenechala u ľudí dojem, že prospeje len privilegovanej časti populácie, ale naopak, sa musí ukázať, že má za cieľ slúžiť verejným záujmom. Túžba byť vypočutý, kombinovaná s očakávaniami týkajúcimi sa rastu kvality života, si teda vyžaduje informačné úsilie a predovšetkým začatie verejnej diskusie, ale za presných, treba povedať, organizovaných podmienok.

Organizovaná verejná diskusia

EDoK podčiarkuje potrebu účasti verejnosti v procese identifikácie krajín a stanovovania opatrení plánovania, ochrany a manažmentu krajiny. Nehovorí sa však v ňom, akú formu účasti verejnosti treba zvoliť. Správne ponecháva voľbu na zainteresovaných, či už na národnej, regionálnej alebo miestnej úrovni. Sledovanie predchádzajúcich skúseností mnohých európskych štátov, obzvlášť v západnej Európe, poukazuje na nevyhnutnosť pri účasti verejnosti neimprovizovať, ale starostlivo zvážiť metódy a prípravu.

- Forma diskutujúcej základne** bude závisieť od úrovne, na ktorej sa diskusia uskutočňuje. Miestna úroveň je jednoznačne najvhodnejšia na účasť verejnosti. Avšak úroveň sama o sebe nepostačuje. V záležitostiach krajinných koncepcií je potrebné zaistiť súlad medzi opatreniami miestnej správy a rozvojovými schémami, ako napr. dopravná infraštruktúra, ktoré sú často uplatňované na vyšších úrovniach. Účasť verejnosti môže mať rôzne podoby: verejné schôdzky, on-line fóra, spoločné exkurzie, slávnostné udalosti, ktoré môžu znamenať možnosť začať diskusiu. Ako bolo zdôraznené špecialistami, dôležitým aspektom je riadenie alebo moderovanie diskusie. Verejná diskusia môže byť chápaná ako séria krokov, ktorá prispieva k procesu odporúčanému EDoK: identifikácii krajín, stanovovaniu cieľovej kvality krajiny, opatreniam plánovania, ochrany a manažmentu krajiny.
- Formalizovanie diskusie.** Závery musia vyústiť do tvorby dokumentov rôzneho druhu: mapy krajín miestneho záujmu, miestne atlasy odborných znalostí, schémy, blokové diagramy ukazujúce vedomosti účastníkov prítomných počas diskusie. Tento dokumentačný proces je podstatným krokom, ktorý zabezpečuje, že sa z diskusie urobí záznam.
- Miesto a úloha účastníkov.** Rozdelenie úloh medzi rozličné zainteresované skupiny (zvolení predstavitelia, technici, predsedajúci a moderátori, vedci, mimovládne organizácie, miestni ľudia) by nemalo vyvolať dojem, že rozhodnutia klamú verejnosť. Argument, že participácia vedie k zmätku je iba stratégiou kritiky, na ktorú sa spoliehajú oponenti tejto metódy. Prijaté rozhodnutie je na tvorcoch politiky, na zvolených zástupcoch, ktorí musia zhodnotiť mieru zodpovednosti, ku ktorej boli de facto zvolení.
- Mobilizácia vedomostí** je tiež spôsob organizovania diskusie. Diskusia môže byť príležitosťou zhromaždiť podstatu alebo priradiť vedomosti a informácie k hodnotám dotknutého územia, čím sa prispieje k identifikácii krajín. Je však dôležité myslieť na to, ako a kedy budú vedecké a technické vstupy zaradené – na začiatku, v priebehu alebo na konci diskusie.
- Uznanie záverov diskusie.** Môže sa to zdať iba obyčajnou formalitou, predsa len to má podstatný symbolický

význam. Potvrdenie dokumentov znamenajúcich súhlas dosiahnutý všetkými účastníkmi je formou uznania ich záväznosti, motivácie a spoločného súhlasu so závermi diskusií.

Vzájomné pôsobenie medzi stupňami tvorby politiky

Vidíme, že účasť verejnosti v rozhodovacom procese vedúca k stanoveniu opatrení ochrany, manažmentu a plánovania krajiny môže byť ľahko realizovaná na miestnej úrovni. Avšak vynorila sa tiež otázka širších škál v záležitostiach priestorového rozvoja, ako napr. v projektoch rozvoja dopravnej infraštruktúry alebo schémach na ochranu väčších než miestnych krajín. Výsledná potreba konzistencie medzi opatreniami implementovanými na rozličných škálach v sebe zahŕňa tiež interakciu medzi rôznymi úrovňami. Hoci, v zhode s princípom subsidiarity, priorita je daná na miestny stupeň, predsa len je úplne nevyhnutné môcť kombinovať priority plánovania, ochrany a manažmentu. Interakcia znamená súčasné uplatňovanie prístupov „zdola nahor“ a „zhora nadol“. Z ekonomických dôvodov je odporúčané pre regionál-

nu a národnú úroveň manažovať schémy infraštruktúry a ochrany v prípadoch, kedy budú prúdiť informácie z národnej alebo regionálnej úrovne na lokálnu a opačne, miestne priania a požiadavky môžu informovať verejnú politiku na národnej úrovni.

Platí to obzvlášť pre sektorovo-spezifické politiky, ktoré musia vziať do úvahy krajinný rozmer, ako je garantované v dohovore. Napríklad Spoločná poľnohospodárska politika by mala obsahovať miestne požiadavky týkajúce sa manažovania vidieckych krajín. Je známym faktom, že sektorovo-spezifické politiky (farmárčenie, bytová výstavba, energia atď.) majú zásadný účinok na krajinu a tieto politiky sú v niektorých prípadoch riadené rozhodnutiami prijatými na medzinárodnej úrovni (WTO) alebo sú zviazané s procesmi, nad ktorými nemá miestna úroveň kontrolu. Podľa toho je podstatné manažovať sektorovo-spezifické politiky smerom k väčšiemu prihliadnutiu na krajinný rozmer. Risk, ktorý je možný prijať, pozostáva z predpokladu, že pri procese „zdola nahor“ budú miestne požiadavky prenášané prostredníctvom politických kanálov na to, aby mali dosah na tvorcov politiky na národnej

úrovni, ktorí úspešne prenesú tieto očakávania na medzinárodnú úroveň. To sa do istej miery deje v Európe v prípade environmentálnych smerníc EÚ, aj keď sa musí uznať, že tento proces nie je oddelený od akcie mimovládnych organizácií, ktoré lobujú v Európskej komisii v Bruseli. Zohľadnenie krajinej dimenzie je práve tak nutné na poli európskej politiky.

Originálny prístup ku krajinárskym aktivitám môže priniesť inovácie do spôsobov, akými komunity vzájomne pôsobia na krajiny, v ktorých žijú a ktoré sú nedeliteľnou súčasťou ich existencie. Takýto spôsob predstavuje nové vnímanie vzťahov občianskych komunít s politickou oblasťou, pretože ak tento proces umožňuje ich účinnú participáciu, budú cítiť, že sú vypočuté, čo sa odrazí aj na stave krajiny. Je to taktiež spôsob ako prideliť väčšiu zodpovednosť občanom a umožniť im identifikovať sa s krajinami, ktoré pomáhali tvarovať, a vdýchnuť im život.

Yves LUGINBUHL, profesor Parížskej univerzity,
Francúzsko, Expert Rady Európy
Zo záverov 7. stretnutia seminárov Rady Európy
k implementácii EDoK, Piešťany, 2008 (skrátene)

INFOSERVIS

Aktivity vyplývajúce z Európskeho dohovoru o krajine (EDoK) na území Európy

V rámci implementácie EDoK na Slovensku je dôležitou súčasťou tohto procesu monitoring aktivít vychádzajúcich z princípov EDoK. Tento monitoring môže byť využitý ako databáza poznatkov pre ďalšiu inšpiráciu aktivít implementačného procesu. V rámci monitoringu aktivít týkajúcich sa ochrany krajiny, jej manažmentu a plánovaniu vám predstavíme výber aktivít niekoľkých európskych inštitúcií, ktoré aplikujú nové prístupy opisovania a hodnotenia krajiny. Jednými z nich sú webové aplikácie, ktoré sú prístupné prostredníctvom internetu odborníkom, aj laickej verejnosti, ale aj klasické tlačené publikácie (tieto sú častokrát tiež prístupné v elektronickej podobe na stránkach organizácií).

COUNTRY COUNCIL OF WALES (CCW)

CCW je organizácia, ktorá ochraňuje životné prostredie a krajinu Walesu a jeho pobrežných vôd ako zdrojov prírodného a kultúrneho bohatstva. CCW je aj nadácia pre sociálne, kultúrne a ekonomické aktivity. Jej cieľom je ochrana a tvorba životného prostredia ako hodnotnej súčasti každodenného života ľudí vo Walese.

CCW vytvorilo rozsiahlu priestorovú databázu, ktorá sa nazýva LANDMAP. LANDMAP je podkladom pre hodnotenie vizuálneho vplyvu v procese EIA. Využíva nástroje geografických informačných systémov (GIS), v ktorých vlastnosti krajiny, veličiny a vplyvy na krajinu sú zaznamenané a hodnotené v priestorovo orientovaných dátových súboroch na celonárodnej úrovni. Zahŕňa 5 priestorovo prepojených dátových súborov – Geologická krajina, Krajinné typy, Vizuálna a zmyslová krajina, Historické krajiny a Hodnotené aspekty kultúrnej krajiny. Tieto vrstvy sú voľne prístupné k stiahnutiu na internete prostredníctvom online služby pomocou GIS webservera. Ďalšie informácie o projekte LANDMAP sú prístupné na: <http://www.ccw.gov.uk/landscape-wildlife/protecting-our-landscape/landmap.aspx>

GUIPA je značka vytvorená za účelom predstavenia nových koncepčných príručiek, ktoré majú za cieľ sústrediť poznatky o území cez pochopenie vlastnej krajiny. www.guiipa.it je aplikatívny web, umožňujúci každému užívateľovi vyskúšať si prístup „čítania krajiny“ a to prostredníctvom prezerania panorámy územia Liguaria, kde sú vyznačené jednotlivé významné prvky krajiny z hľadiska manažmentu

krajiny, ako aj samotnej histórie krajiny. Tieto jednotlivé prvky sú v textovej prílohe podrobne popísané, ako aj ich úloha v krajine a ich genéza. Na webe je tiež možné nájsť teoretické východiska tohto prístupu a geografické infor-

mácie o danom území. Užívateľ si môže krajinu prehliadať v jednotlivých úrovniach približenia.

LANDSCAPE OBSERVATORY OF CATALONIA (LOC) je poradenský orgán Územnej správy Katalánska a katalánskej verejnosti vo všetkých oblastiach týkajúcich sa krajiny. Jedným z hlavných dôvodov LOC je zvýšiť poznanie o Katalánsku u katalánskej verejnosti a podporovať aplikáciu Európskeho dohovoru o krajine v Katalánsku. V tomto zmysle je LOC integračným nástrojom medzi katalánskou samosprávou, lokálnymi autoritami, univerzitami, špecializovanými skupinami a katalánskej verejnosti vo všetkých oblastiach manažmentu ochrany krajiny. LOC sa venuje bohatej osvetovej a publikačnej činnosti. Najnovšou publikáciou vydanou pod ich hlavičkou je Krajina a

participácia verejnosti (Paisatge i participació ciutadana), ktorá vyšla v máji 2010. Publikácia sa zaoberá potrebou participatívneho procesu plánovania a spolupráce medzi administratívami a verejnosťou. Zdôrazňuje dôležitú úlohu EDoK v tomto procese a opisuje základné kľúčové prvky, ktoré musia byť naplnené pre fungovanie participatívneho procesu plánovania.

<http://www.catpaisatge.net/eng/index.php>

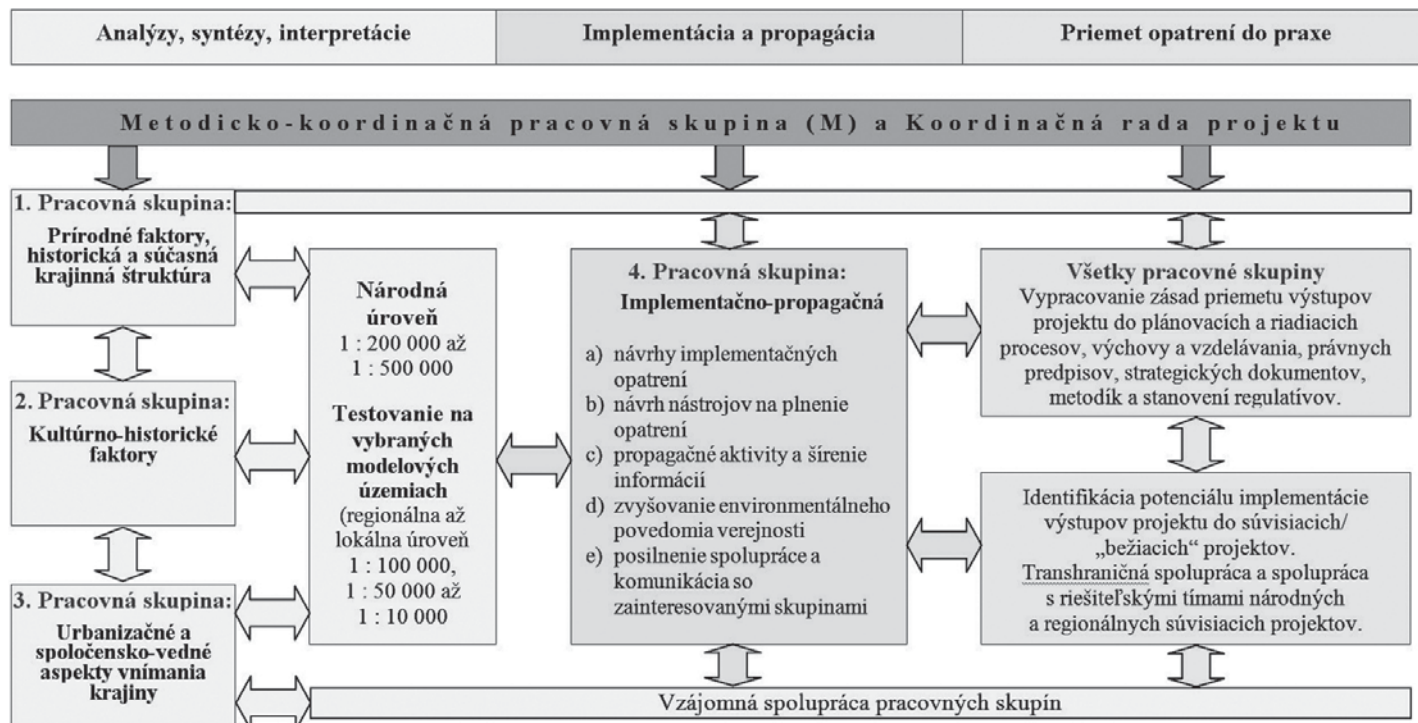
NATURE ENGLAND (NE) je verejná organizácia, ktorej hlavnou úlohou je zveľaďovať a chrániť anglické životné prostredie v celom jeho rozsahu. Táto organizácia je založená na spolupráci odborníkov, plánovačov, farmárov a verejnosti. NE sa snaží stimulovať ľudí vo vzťahu ku krajine a aktivitami s týmto spojené. NE sa venuje rozsiahlej publikačnej činnosti, produkuje rôzne prípadové štúdie, teoretické príručky, mapy, dáta, ktoré sú využiteľné v GIS. Publikácie sú široko zamerané na rôzne témy, týkajúce sa problematiky krajiny, ich široký záber pokrýva takmer všetky témy ekológie a krajinárstva, od monitoringu živočíchov a vegetácie až po posudzovanie krajinného rázu. <http://www.naturalengland.org.uk/>

Pod záštitou **RECEP-ENELC** 8. júla 2010 vyšla publikácia Prvé vydanie katalógu krajiny Katalánska: Llieda a okolie (First landscape catalogue of Catalonia: Lleida and surroundings). Prvé vydanie katalógu krajiny Katalánska bolo schválené a vydané v súlade s princípmi EDoK a venuje sa krajine Lliedy a okolia. Je usporiadaný v ôsmich sekciách, ktorým predchádza predhovor. Katalóg identifikuje 22 krajinárskych jednotiek, z ktorých každá z nich má podrobný opis, čo sa týka prírodných a ľudských zdrojov, ktoré sa vyskytujú v danej krajine, jeho historický vývoj, súčasné usporiadanie, dynamiku hodnôt krajiny, hlavné turistické trasy a vyhládokové body a opis budúceho možného vývoja a posúdenie hrozieb a možností krajinej jednotky.

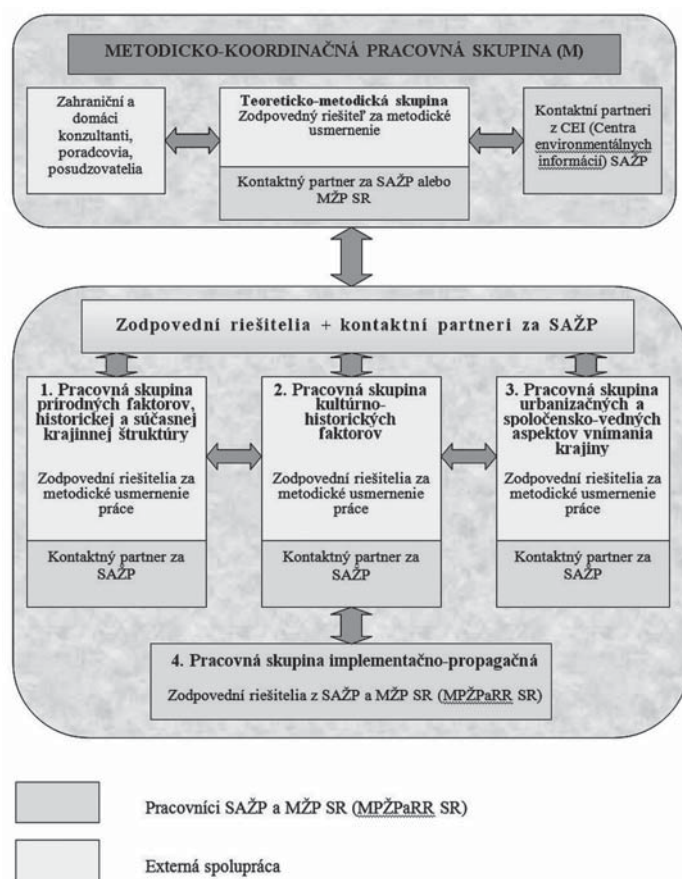
Ing. Robert Robenek
SAŽP Banská Bystrica

Metodický postup spracovania Typológie krajiny SR – úspešný krok pri implementácii naplňania Európskeho dohovoru o krajine (príloha k článku na s. 24 – 26)

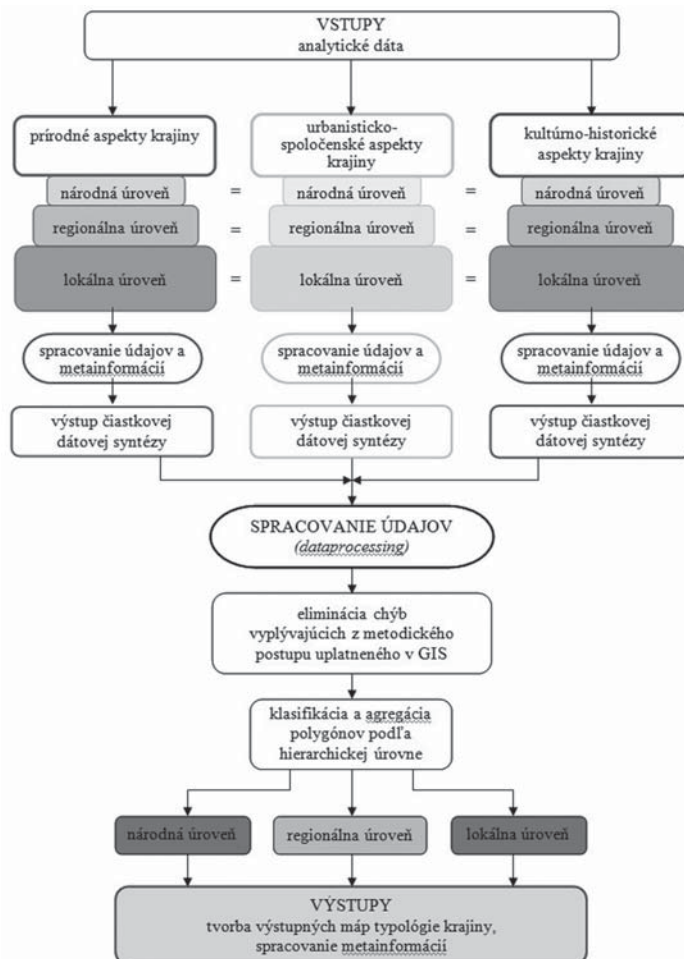
Obr. 1 Návrh implementačného plánu projektu Typológia krajiny SR

Obr. 2: Zloženie metodicko-koordinačnej pracovnej skupiny a koordinačnej rady projektu Typológia krajiny SR – návrh

Obr. 4: Návrh rámcového postupu dátového spracovania typológie krajiny v GIS

MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE

Založenie Európskej asociácie pre krajinnú ekológiu

Počas obdobia posledných piatich rokov členovia Medzinárodnej asociácie pre krajinnú ekológiu (International Association for Landscape Ecology – IALE) intenzívne pracovali sa príprave založenia Európskej regionálnej organizácie IALE. Hlavnými iniciátormi prípravných prác súvisiacich s jej založením boli prof. Jesper Brandt z Univerzity v Roskilde (Dánsko) a prof. Marc Antrop z Univerzity v Ghente (Belgicko). Kľúčovým motívom pre jej založenie bolo vytvoriť silnú, ale zároveň flexibilnú organizačnú štruktúru pre zabezpečenie stáleho kontaktu s Európskou komisiou a jej organizáciami a tiež aj s Radou Európy.

Európska asociácia pre krajinnú ekológiu (so skratkou IALE-Europe) bola založená v rámci Európskej IALE konferencie 2009, ktorá sa konala na Univerzite v Salzburgu (12. – 16. 7. 2009, Salzburg, Rakúsko). Na zakladajúcom plenárnom zhromaždení 13. júla 2010 bol schválený Štatút IALE-Europe, pracovné skupiny a výkonný výbor.

Pracovné skupiny Európskej asociácie pre krajinnú ekológiu a ich tematické zameranie

- I. IALE-Europe, Európska únia a súvisiace subjekty
- II. IALE-Europe, Rada Európy a súvisiace subjekty
- III. IALE-Europe a Európske vzdelávacie iniciatívy pre krajinnú ekológiu
- IV. Štatút IALE-Europe
- V. IALE-Europe a krajinná ekológia ako povolanie v krajinnom plánovaní a manažmente

Podľa prijatého štatútu cieľom IALE-Europe je koordinovať spoločné záujmy krajinných ekológov na európskej úrovni. Nová organizácia nenahrádza existujúce národné organizácie IALE, ktoré boli vytvorené v rámci Európy. Jej úlohou je vzájomne posilniť spoluprácu medzi existujúcimi národnými organizáciami a individuálnymi členmi IALE v rámci širokého spektra oblastí, kde môžu nájsť dobré uplatnenie vedecké teórie krajinnej ekológie, jej metódy,

ako aj skúsenosti so vzdelávaním odborníkov. IALE-Europe si zaradila medzi svoje prioritné úlohy motivovať aj ďalšie krajiny Európy, aby si zakladali národné organizácie, prípadne aby spoločne vytvárali regionálne organizácie, združujúce členov z viacerých krajín Európy.

Zloženie výkonného výboru a úlohy jeho jednotlivých členov

Prezident: László Miklós (Technická univerzita vo Zvolene, Slovensko)

Pokladník a správca webovej stránky: Pedro Cortesão Casimiro (Univerzita v Lisabone, Portugalsko)

Generálna sekretárka: Veerle van Eetvelde (Univerzita v Ghente, Belgicko)

Ďalší členovia:

Geert de Blust (Výskumný ústav pre prírodu a lesy, Belgicko) – zodpovedný za úlohu I

Jürgen Breuste (Univerzita v Salzburgu, Rakúsko) – zodpovedný za úlohu V

Mária Kozová (Univerzita Komenského v Bratislave, Slovensko) – zodpovedná na úlohu III

Emilio Padoa-Schioppa (Univerzita v Miláne, Taliansko) – zodpovedný za úlohu IV

Isabel Loupa Ramos (Technická univerzita v Lisabone, Portugalsko) – zodpovedná za úlohu II

Hubert Wiggering (Leibniz Centrum pre výskum poľnohospodárskej krajiny, Nemecko)

Zástupca IALE-Europe v Rade IALE: Teresa Pinto Correia (Univerzita v Evore, Portugalsko)

Poradcovia: Marc Antrop (Univerzita v Ghente, Belgium), Jesper Brandt (Univerzita v Roskilde, Denmark)

Aké úlohy stoja pre Európskou asociáciou pre krajinnú ekológiu?

Jedna z prvých úloh, ktorú bude zabezpečovať nová organizácia, je príprava európskej IALE konferencie 2013. Už v roku 2007 prejavili záujem organizovať v roku 2013

európsku konferenciu krajinnej ekológie z Ukrajiny. Členovia výkonného výboru IALE-Europe posúdili tento návrh a požiadali regionálnu organizáciu IALE na Ukrajine, aby pripravila na najbližšie zasadnutie výkonného výboru IALE-Europe v júni 2010 podrobnejší návrh s tematickým zameraním, miestom a časom konania európskej IALE konferencie 2013.

Medzi ďalšie dôležité úlohy IALE-Europe patrí spresnenie kontaktov so skupinami organizácií v rámci Európy, a to:

- európske inštitúcie (Rada Európy, Európska komisia a Európska únia, Európska environmentálna agentúra, Generálne riaditeľstvo pre výskum, generálne riaditeľstvo pre životné prostredie, Generálne riaditeľstvo pre poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka)
- ďalšie európske združenia, siete a mimovládne organizácie:
  - a) PECSRL (Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape), EAC (European Arboricultural Council), ECLAS (European Council of Landscape Architecture Schools), EFLA (European Foundation of Landscape Architecture), AESOP (Association of European Schools of Planning)
  - b) Landscape Tomorrow, Landscape Europe, Civilscape, European Spatial Planning Observation Network ESPON a ďalšie iniciatívy
- existujúce siete pre vzdelávanie alebo siete spájajúce vzdelávacie inštitúcie: LE-NET, Le: NOTRE, Socrates/Erasmus, UNISCAPE. Cieľom je podporovať napr. letné školy, prednášky pre PhD študentov, e-learningové vzdelávanie a pod.

Viac informácií o novej organizácii nájdete na stránke <http://eale.landscape-ecology.info/>

Mária Kozová
členka výkonného výboru IALE-Europe

UZNESENIA

Európske prírodné, architektonické a kultúrne dedičstvo vo vidieckych a ostrovných regiónoch

„Takmer 90 % územia rozšírenej EÚ tvorí poľnohospodárska krajina, v ktorej sa nachádzajú prírodné rezervácie so vzácnou faunou a flórou i kultúrne pamiatky tvoriace európske kultúrne dedičstvo. Napriek tomu mnohé politické riešenia, ktoré sa týkajú vidieckych oblastí, neprihliadajú v dostatočnej miere na ich špecifickú povahu a skutočné potreby. Príkladom môže slúžiť aj slovenský vidiek tvoriaci 85 % územia Slovenska so 48 % populáciou, ktorý je v súčasnosti charakterizovaný odlivom mladých ľudí, vymieraním vidieckych oblastí, ohrožovaním kultúrneho dedičstva a hlavne vysokou mierou nezamestnanosti. Považujem túto správu za vysoko aktuálnu, pretože analyzuje súčasný stav a hľadá riešenia na podporu vidieckych a ostrovných oblastí Európy. Zaoberá sa aj budúcnosťou malých tradičných komunít s počtom obyvateľov do 1 000. Upriamuje pozornosť na podporu mikropodnikov, mladých farmárov, tradičných

remesiel a živností, miestnych tradícií a zvykov, ktoré pomôžu zaručiť atraktivitu a skvalitnenie života na vidieku a tvorbu pracovných miest. Kultúrnemu dedičstvu je potrebné venovať väčšiu pozornosť a hlavne viac financií. EÚ musí zaviesť komplexný prístup ku kultúrnemu dedičstvu, aby boli ustanovenia o jeho podpore zahrnuté do všetkých oblastí politiky. Vitam iniciatívu Európskeho dňa kultúrneho dedičstva a výmenu skúseností v tejto oblasti prostredníctvom medzinárodných konferencií. Európsky parlament prerokovaním tejto správy potvrdzuje, že mu nie je ľahostajný trvalo udržateľný rozvoj európskeho vidieka.

Zita Plešinská, poslankyňa SR,
z rozpravy pri prijímaní uznesenia 7. septembra 2006, Štrasburg

Uznesenie Európskeho parlamentu o ochrane európskeho prírodného, architektonického a kultúrneho dedičstva vo vidieckych a ostrovných regiónoch (2006/2050(INI))

Európsky parlament

- so zreteľom na článok 151 Zmluvy o ES,
- so zreteľom na Dohovor UNESCO o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva zo 16. novembra 1972,
- so zreteľom na Dohovor Rady Európy o ochrane architektonického dedičstva Európy (Granada) z 3. októbra 1985,

- so zreteľom na Dohovor Rady Európy o ochrane archeologického dedičstva (Valeto) zo 16. januára 1992,
- so zreteľom na Európsky dohovor o krajine, ktorý prijala Rada Európy 20. októbra 2000 (Florenca),
- so zreteľom na Rámcový dohovor Rady Európy o hodnote kultúrneho dedičstva pre spoločnosť z 27. ok-

tóbra 2005 (Faro),

- so zreteľom na svoje uznesenie z 13. mája 1974 o ochrane európskeho kultúrneho dedičstva, uznesenie zo 14. septembra 1982 o ochrane európskeho architektonického a archeologického dedičstva, uznesenie z 28. októbra 1988 o zachovaní architektonického a arche-

ologického dedičstva Spoločenstva, uznesenie z 12. februára 1993 o udržiavaní architektonického dedičstva a ochrane kultúrneho bohatstva a uznesenie zo 16. januára 2001 o uplatňovaní Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva v členských štátoch Európskej únie,

– so zreteľom na rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady 508/2000/ES zo 14. februára 2000, ktoré zavádza program Kultúra 2006,

– so zreteľom na stanovisko Európskeho parlamentu z 25. októbra 2005 v prvom čítaní na účely prijatia rozhodnutia Európskeho parlamentu a Rady č. ???../2006/ES, ktorým sa ustanovuje program Kultúra 2007 (2007 – 2013)7,

– so zreteľom na článok 45 rokovacieho poriadku, Ú. v. ES C 62, 30.5.1974, s. 5.; Ú. v. ES C 267, 11.10.1982, s. 25.; Ú. v. ES C 309, 5.12.1988, s. 423.; Ú. v. ES C 72, 15.3.1993, s. 160.; Ú. v. ES C 262, 18.9.2001, s. 48; Ú. v. ES L 63, 10.3.2000, s. 1; Prijaté texty P6_TA(2005)0397.

– so zreteľom na správu výboru pre kultúru a vzdelávanie (A6-0260/2006),

A. keďže **kultúrne dedičstvo je významným prvkom identity** a historického vývoja národov Európy,

B. keďže **kultúrne dedičstvo zahŕňa materiálne i abstraktné hodnoty**, ktoré sa neustále obohacujú o kultúrne a tvorivé príspevky každej nasledujúcej generácie,

C. keďže **kultúrne dedičstvo zahŕňa architektonické i prírodné dedičstvo** poznačené spôsobom života človeka žijúceho v danom čase a priestore,

D. keďže Európska únia sa venuje úlohe **podporovať a zachovávať kultúrnu rozmanitosť a kvalitu života a chrániť životné prostredie**,

E. keďže **zachovanie početných prvkov kultúrneho dedičstva je základom ďalšieho spoločenského a ekonomického rozvoja**, pretože tým zvyšuje ochranu životného prostredia, pracovné príležitosti i európsku integráciu,

F. keďže **kultúrne dedičstvo je mimoriadne dôležité vo vidieckych oblastiach**, ktoré síce tvoria až 90 % územia Európy, ale pociťujú dôsledky odchodu ľudí, klesajúceho počtu obyvateľstva a hospodárskej stagnácie,

G. keďže ostrovom Európy, najmä tým menším, sa zväčša podarilo zachovať pôvodné prostredie nemenené a ich významné kultúrne dedičstvo si vyžaduje vhodnú pomoc, ochranu a podporu,

H. keďže je dôležité **zachovať a rozvíjať nielen pamätihodnosti, ale aj ďalšie súčasti kultúrnej tvorby**, ktoré formujú a umožňujú vhodné životné podmienky dnešných obyvateľov EÚ,

I. keďže **európske kultúrne dedičstvo vo svojej celistvosti**, nezávisle od jeho európskeho, národného či miestneho rozmeru **je pre obyvateľov Európy hodnotou základného významu**,

1. vyzýva Radu, aby explicitne uznala **prínos kultúrneho dedičstva k európskej integrácii** z hľadiska európskej identity a občianstva, trvalo udržateľného hospodárskeho a spoločenského rozvoja, medzikultúrnych výmen a kultúrnej rozmanitosti;

2. vyzýva Komisiu, aby pri príprave svojich legislatívnych návrhov účinne vykonávala horizontálnu klauzulu článku 151 ods. 4 Zmluvy o ES v súvislosti s kultúrou a dôkladne zvažila vplyv navrhovanej legislatívy na kultúru a kultúrne dedičstvo, a aby tým zabezpečila, že **opatrenia na ich podporu budú súčasťou každej politiky EÚ**;

3. domnieva sa, že **kultúrne dedičstvo je nutne po-**

važovať za nedeliteľný celok, ktorý si vyžaduje prijatie spoločných ochranných opatrení;

4. zdôrazňuje, že trvalo udržateľný rozvoj predpokladá integrovaný prístup ku kultúrnemu, prírodnému a architektonickému prostrediu v mestských i vidieckych oblastiach, pričom žiada, **aby sa európskemu kultúrnemu dedičstvu vo vidieckych oblastiach venovala osobitná pozornosť**;

5. takisto zdôrazňuje, že **osobitná pozornosť by sa mala venovať ochrane a podpore prírodného a architektonického dedičstva ostrovných oblastí Európy**;

6. domnieva sa, že opatrenia vo vidieckych a ostrovných oblastiach musia zohľadniť tieto zásady:

- **udržateľnú rovnováhu** medzi obyvateľstvom a životným prostredím,
- **integrovaný prístup** k tradične poľnohospodárskym oblastiam,
- **zapojenie miestnych obyvateľov** do navrhovania a vykonávanie politik a zosúladenie ich názorov a rozhodnutí ústredných orgánov;
- **neustály dialóg** so spoločenskými, súkromnými a dobrovoľnými organizáciami, ktoré sa aktívne angažujú v oblasti kultúrneho dedičstva;

7. naliehavo žiada EÚ, členské štáty, miestnu samosprávu a kultúrne mimovládne organizácie, aby **prijali opatrenia na ochranu a rehabilitáciu kultúrneho dedičstva Európy, najmä malých tradičných komunít** a zvyšovali povedomie verejnosti o jeho dôležitosti;

8. domnieva sa, že medzi faktory, ktoré treba brať do úvahy pri rozvoji tohto konkrétneho odvetvia **s osobitným ohľadom na zásadu subsidiarity**, musia patriť:

- **systematický prieskum** vidieckeho dedičstva,
- **vytvorenie legislatívneho rámca**, ktorý zaručí jeho ochranu, pričom zahŕňa **stimuly na zachovanie tradičných budov a komunít** a opatrenia, ktoré zaručia, že nové stavebné činnosti budú kompatibilné s **blízkosťou sa nachádzajúcimi historickými budovami a s miestnou architektúrou**,
- **finančnú pomoc** na obnovu miestnych pamiatok a udržiavanie tradičných poľnohospodárskych metód,
- **komplexnú obnovu tradičných lokalít a tradičných foriem architektúry**, vrátane vhodného použitia moderných materiálov a zabudovania moderného príslušenstva do tradičných stavieb tak, aby sa nenarušil ich charakter,
- **zachovanie miestneho know-how a tradičných profesií**;

9. vyzýva členské štáty a regionálne a miestne úrady, aby poskytlí tam, kde je to potrebné, **stimuly na zbúranie alebo úpravu budov, ktoré nie sú v súlade s osobitným architektonickým rázom komunity alebo lokality**, v ktorej sa nachádzajú, a narúšajú ho, alebo nie sú v súlade s prirodzeným prostredím a okolitými budovami;

10. vyzýva členské štáty, aby v spolupráci s Komisiou podporovali ochranu a zachovanie svojho kultúrneho dedičstva prostredníctvom štrukturálnych fondov a existujúcich iniciatív **LEADER +, URBAN II a INTERREG III**, ktoré budú v nastávajúcom finančnom období (2007 – 2013) začlenené do nových finančných nástrojov politiky súdržnosti a spoločnej poľnohospodárskej politiky;

11. vyzýva členské štáty, aby v snahe chrániť a zlepšiť prírodné a kultúrne prostredie príslušných lokalít pamätali na to, že **stratégia finančných stimulov musí zahŕňať koordináciu medzi centrálnymi a miestnymi úradmi** a inými miestnymi subjektmi a inštitúciami (nezabúdajúc pritom, že mnohé z registrovaných pamiatok sú náboženského charakteru);

12. myslí si, že európske prírodné, architektonické a kultúrne dedičstvo by sa mohlo intenzívne využívať pri rozvoji vidieckych a ostrovných regiónov pomocou alternatívnych

foriem turizmu, ako je kultúrny, ekologický, námorný turizmus a pešia turistika; zdôrazňuje potrebu podporovať opatrenia, ktoré umožňujú všetkým európskym občanom **ťažiť z výhod alternatívneho turizmu**;

13. vyzýva členské štáty, aby **podporovali rozvoj udržateľného alternatívneho cestovného ruchu** – pričom by mali prednostne podporovať malé tradičné komunity pomocou finančných nástrojov Spoločenstva, ako sú Európsky fond regionálneho rozvoja, Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka, Európsky fond pre rybné hospodárstvo a pod.;

14. vyzýva Komisiu, aby v rámci existujúcich programov Spoločenstva, ako je napríklad rámcový program pre konkurencieschopnosť a inováciu, presadzovala **opatrenia na podporu remesiel, aplikovaného umenia a odborných činností, najmä tých, ktorým hrozí, že zaniknú**, a ktoré sú potrebné na dosiahnutie obnovy a zachovanie architektonického dedičstva;

15. vyzýva Komisiu a členské štáty, aby **podporovali prípravu odborníkov** špecializovaných na využívanie a manažment priestoru, na architektúru, reštauráciu a opravu budov a príbuzné činnosti, aby zachovali osobitosť kultúrneho dedičstva a zároveň ho prispôbili súčasným potrebám; žiada aj opatrenia na zlepšenie odbornej prípravy remeselníkov a dodávateľov tradičných materiálov a na výber metód, ktoré zabezpečia ich stále využitie;

16. vyzýva Komisiu, aby v rámci siedmeho rámcového programu pre výskum, technický rozvoj a demonstračné činnosti (2007 – 2013) podporovala **úsilie zamerané na tvorbu nových nástrojov, techník a metód na zachovanie kultúrneho dedičstva**;

17. vyzýva Komisiu a členské štáty, aby **neposkytlí finančné prostriedky Spoločenstva na projekty, ktoré budú mať preukázateľne za následok zničenie cenných súčastí nášho kultúrneho dedičstva**;

18. vyzýva Komisiu, aby v rámci existujúcich programov Spoločenstva prijala **opatrenia na lepšiu dostupnosť a podporu malých podnikov, tradičných remesiel a živností, miestnych tradícií a zvykov**, aby prostredníctvom rozsiahlej kampane podporila dediny a komunity v rámci členských štátov, a tak rozhodnou mierou prispela k rozvoju miestneho hospodárstva a zabránila vyľudňovaniu vidieka;

19. vyzýva Komisiu, aby podporovala zdieľanie a výmenu skúseností v tejto oblasti prostredníctvom **medzinárodných konferencií a stretnutí**;

20. vyzýva Komisiu, aby predovšetkým v rámci programu Kultúra (2007 – 2013) poskytla partnerským sieťam v rôznych členských štátoch **príležitosti uskutočňovať viacročné projekty na podporu dobre udržiavaných tradičných komunít** s počtom obyvateľov napríklad do 1 000;

21. domnieva sa, že takéto opatrenia umožnia zorganizovať kultúrne aktivity, ktorých zámerom bude rozvíjať kultúrne dedičstvo týchto komunít **s dlhodobým cieľom posilnenia spolupráce medzi tradičnými komunitami v Európe** a umožniť im **rozvíjať špecifický miestny kultúrny zároveň s jej európskou dimenziou**;

22. vyjadruje želanie, aby sa v budúcnosti vyvinuli **akcie v prospech malých, tradičných komunít**, podobne ako je to v prípade tzv. hlavných miest kultúry;

23. domnieva sa, že cena Európskej únie za kultúrne dedičstvo, ktorú udeľuje organizácia Europa Nostra, je hodnotnou iniciatívou, v ktorej by sa malo v budúcnosti pokračovať; domnieva sa, že v tejto súvislosti a v širšom kontexte **by sa mala zaviesť nová kategória ocenení za najlepšiu celkovú obnovu tradičnej komunity** na povzbudenie tých komunít, ktorým sa podarilo zachovať celé pôvodné prostredie alebo jeho časť, aby sa ich snahy v tomto smere zintenzívnili;

24. víta nedávny návrh podaný v Rade na zostavenie zoznamu európskeho dedičstva a vyzýva Komisiu, aby ho podporila; domnieva sa, že v tejto súvislosti by sa mal **kľásť osobitný dôraz na miestne kultúrne dedičstvo vidieckych a ostrovných oblastí, pričom treba prihliadať aj na nehmotnú stránku kultúrneho dedičstva**; domnieva sa, že je potrebné pozvať aj kandidátske krajiny, aby sa zapojili do tejto iniciatívy;

25. vyzýva Radu a Komisiu na podporu Európskeho

roku kultúrneho dedičstva, aby si európska verejnosť lepšie uvedomila význam prijatia opatrení na rozvoj jej kultúrneho dedičstva;

26. vyzýva Komisiu a členské štáty, aby spolupracovali s Radou Európy pri ďalšej podpore tradičných komunit a architektonického dedičstva vo vidieckych a ostrovných oblastiach **v rámci iniciatívy Európske dni kultúrneho dedičstva**, aby si európska verejnosť lepšie uvedomila hodnotu miestnych architektonických

pamiatok;

27. vyzýva Radu, Komisiu a členské štáty, **aby brali do úvahy viaceré dohody Rady Európy a UNESCO o ochrane prírodného, architektonického a kultúrneho dedičstva Európy** a aby posilňovali spoluprácu s týmito organizáciami v súlade s článkom 151 ods. 3 Zmluvy o ES;

28. poveruje svojho predsedu, aby toto uznesenie postúpil Rade, Komisii, vládam parlamentom členských štátov a Rade Európy.

VZDELÁVANIE

Medzinárodná letná škola *Metropola so zeleným srdcom*

Bratislava sa v lete od 6. do 11. júla 2009 stala metropolou so zeleným srdcom a privítala 31 účastníkov medzinárodnej letnej školy z desiatich krajín a 25 lektorov z ôsmich krajín. Celé podujatie prebiehalo v anglickom jazyku a spojilo študentov, vedcov i odborníkov z Českej republiky, Číny, Japonska, Holandska, Macedónska, Maďarska, Nemecka, Poľska, Portugalska, Rakúska, Slovenskej republiky, Sudánu, Švédska, Ruska a Talianska.

Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a Ústav manažmentu Slovenskej technickej univerzity v Bratislave ako partneri združení v rámci Centra excelentnosti SPECTRA + č. 20240120002 spojili sily s Bratislavským samosprávnym krajom, Magistrátom mesta Viedeň a Magistrátom mesta Bratislava, aby pripravili pútavý program pre letnú školu, ktorá dostala názov Metropolis with a Green Heart, vyjadrujúci environmentálne snahy metropolitného regiónu Bratislava – Viedeň smerovať svoj rozvoj trvalo udržateľným a zeleným smerom. Partnerskými univerzitami pri realizácii tohto sprievodného podujatia Európskej konferencie IALE 2009 (Salzburg 12. - 16. júla 2009), ktorí spolupracovali v rámci projektu získaného z Medzinárodného Vyšehradskeho fondu, boli Central European University v Budapešti, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a Mendelova univerzita v Brne. Letná škola bola otvorená pre všetkých študentov magisterského a doktorandského štúdia, mladých vedcov či pracovníkov v oblasti urbánnej ekológie, krajinskej ekológie, krajinného plánovania a iných súvisiacich oborov. Účastníkom bola ponúknutá jedinečná možnosť stretnúť sa so známymi odborníkmi v tomto obore a v rámci letnej školy konfrontovať svoje vedomosti a skúsenosti v medzinárodnom a interdisciplinárnom prostredí,

diskutovať o rôznych prístupoch a vyvinúť si tak schopnosť kritického myslenia v kontexte iných prístupov a perspektív. Každému účastníkovi bol pridelený konzultant po dobu trvania letnej školy, s ktorým mohol aktívne spolupracovať a diskutovať na tému svojho výskumu.

Celú letnú školu sprevádzala priateľská atmosféra

Program letnej školy bol vhodne rozdelený do blokov s prednáškami lektorov, exkurzie, diskusie s pridelenými konzultantmi a prezentácií prác samotných účastníkov. Lektori známych mien pokryli témy od krajinného plánovania a manažmentu, udržateľného a priestorového rozvoja mesta, cez fragmentáciu a historickú hodnotu parkov a lesoparkov v mestách, až po premeny uhlíka v urbanizovaných ekosystémoch. Jeden celý deň bol venovaný exkurzii, ktorá začala v Malých Karpatoch v NPR Devínska Kobyla a pokračovala krátkou prednáškou k výstavbe ekoduktov a ekotunelov na diaľnici medzi Bratislavou a Viedňou. Ďalšou zastávkou bol rakúsky národný park Donau-Auen, ktorý patrí medzi najväčšie záplavové územia na Dunaji a predstavuje posledné celistvé mokradové územie svojho druhu v strednej Európe. Exkurzia účastníkov priviedla nakoniec do Viedne, kde na nich čakali prednášky a diskusia k téme plánov a reálneho stavu metropolitného plánovania v priestore Bratislava – Viedeň. Diskutovalo sa o vízii spoločnej stratégie regionálneho rozvoja pre regióny Viedeň – Bratislava – Győr (JORDES+), ako aj o spoločnej iniciatíve pod názvom CEN-TROPE, pokrývajúcej región strednej Európy.

Každý účastník letnej školy dostal priestor

Účastníci prezentovali svoju prácu a výsledky výskumu počas posterovej sekcie. V závere letnej školy prebehlo hlasovanie o najkrajší poster a vyhlasovanie víťazov. Po

ukončení letnej školy sa časť jej účastníkov presunula do Salzburgu, kde bol v deň otvorenia Európskej konferencie IALE 2009 (12. 7. 2009) zorganizovaný workshop dvoch letných škôl, ktoré boli sprievodnými podujatiami tejto konferencie. Jednou bola spomínaná letná škola organizovaná v Bratislave a Viedni a druhá zameraná na GIS (geografické informačné systémy) v Salzburgu. Účastníci oboch letných škôl sa stretli na panelovej diskusii s renomovanými odborníkmi v oblasti krajinskej ekológie. Počas trvania konferencie bola zorganizovaná i posterová sekcia vybraných posterov účastníkov letnej školy.

Postery všetkých účastníkov boli v mesiacoch september až november 2009 prezentované na sérii podujatí, organizovaných v nadväznosti na letnú školu na Slovensku i v Čechách. Dostupné sú i na oficiálnej webovej stránke letnej školy www.summerschool.iale.sk spolu s ďalšou dokumentáciou. Poďakovanie patrí organizátorom, partnerom, sponzorom, účastníkom, lektorom a vôbec všetkým, ktorí podali pomocnú ruku či už pri organizácii alebo priebehu letnej školy. Letná škola spolu s nadväzujúcimi podujatiami bola spolufinancovaná z projektu KEGA č. 3/5149/07 a Medzinárodného Višegradskeho fondu (Small Project č. 10840145, kategória: Vzdelávanie) a predstavujú výsledok implementácie Operačného programu Výskum a vývoj ITMS 26240120002 „Centrum pre rozvoj sídelnej infraštruktúry znalostnej ekonomiky“ financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Lubica Papajová-Majeská,
Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského,
Bratislava, lubica.majeska@gmail.com

VÝSTAVY

Medvede a my - nová putovná výstava o medved'och

So zvýšením početnosti medveďa hnedého (*Ursus arctos* L.) na Slovensku v druhej polovici 20. storočia, vzrástli aj konflikty medzi človekom a medveďom. Negatívne správanie medveďa vyvoláva u ľudí strach. Na túto situáciu reagovala spoločnosť SWS (Spoločnosť pre výskum, vzdelávanie a spoluprácu s prírodou, www.slovakwildlife.org) projektom BEARS – Vzdelávanie, informovanosť a výskum medveďov na Slovensku. Snahou SWS je prostredníctvom tohto projektu redukovať negatívne pocity verejnosti z medveďov a viesť k lepšiemu spoložitosti s nimi. Projekt sa začal realizovať v roku 2003 prieskumom verejnej mienky o medveďoch, vlkoch a rysoch. Zistili sa neutrálne až pozitívne postoje voči medveďom. Úroveň vedomostí obyvateľov a turistov ako sa treba správať na území s výskytom medveďa, však bola dosť nízka. Viac ako 90 % respondentov prejavilo záujem dozvedieť sa viac o veľkých šelmách. Preto sa projekt zameriava na osvetovú činnosť. Jednou z osvetových aktivít

sú aj výstavy fotografií s náučným textom o medveďoch.

Po veľkom úspechu výstavy Stretnutie s medveďom, ktorú v období rokov 2005 až 2009 videlo okolo 20 000

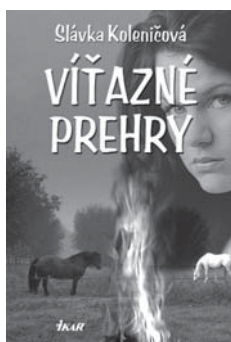
ľudí, SWS pripravila novú verziu o tejto najväčšej európskej suchozemskej šelme.

Výstava Medvede a my prezentuje fakty o medveďoch zaujímavou aj zábavnou formou. Množstvo fotografií je do-

plnené prezentáciou v powerpointe, vzdelávacím filmom, sadrovými odliatkami medvedích stôp... Séria pútavých banerov obsahuje detaily napríklad o tom, čím sa medvede živia, prečo v zime spia, akým hrozbám musia čeliť. Rovnako ako pri výstave Stretnutie s medveďom, aj pri tejto výstave je dôležitým cieľom vysvetliť, ako môžu byť problémy medzi medveďmi a ľuďmi redukované, ako účinne ochrániť včeliny či úrodu, ako je možné vyhnúť sa najnebezpečnejším situáciám a čo robiť pri stretnutí s medveďom...

Výstava Medvede a my je putovná, čo môžu využiť školy a rôzne iné, nielen vzdelávacie inštitúcie. SWS k výstave zapožičiava aj DVD film Ako byť v bezpečí na území s výskytom medveďov. V prípade záujmu, môžu členovia SWS zorganizovať aj prednášku. Všetky informácie k výstave sú na webovej stránke SWS, konkrétne na <http://www.medvede.sk/?action=vystava>, kde si možno výstavu objednať.

KNIHY

Slávka Koleniňová
Víťazné prehry

Môžu byť prehry víťazstvom? Ak sa takto pýtate, kladiete si správnu otázku. Odpoveď, ktorú nájdete v románe Víťazné prehry, je jednoznačná. Je to možné.

V dnešnom svete sa kladie dôraz bojovať o prvenstvo za každú cenu, a tí, ktorí myslia inak, sú pokladaní za slabochov či bláznov. Cesta bláznov však skrýva v sebe nielen dobrodružstvo, ale aj odvahu vytvárať si vlastné pravidlá, ktoré sú zvyčajne pre okolie nečakané a len ťažko pochopiteľné. Byť iný ako väčšina nemusí zákonite znamenať byť horší. Práve naopak. Často snaha nebyť prvým za každú cenu vedie v živote k víťazstvám. Tak ako sa to stalo aj Martine Bauerovej, hrdinke strhujúceho príbehu.

(Ikar 2010)

Andrea Coddington
Židovka

Skutočný príbeh. Nie jednej osoby ani jednej rodiny, ale jednej generácie. Sofia Maniševičová je dcéra Židovky odvečenej nacistami do Osvienčimu. Detstvo a mladosť prežila v Československu, v rodine, kde sa dodržiavajú židovské sviatky a zvyky. Pod vplyvom spoločnosti, ale aj rodiny, ktorá nalieha, aby sa vydala len za

Žida, sa Sofia rozhodne pre útek. Chce byť slobodnou Židovkou a dúfa, že vo vysnávanej Amerike stretne aj osudovú lásku... Autorka Andrea Coddington je pôvodom Slovenka, pochádza z Radošiny. Vyštudovala žurnalistiku na UK v Bratislave. V roku 2002 odišla do New Yorku ako zahranično-politická spravodajkyňa a doteraz tam žije.

(Ikar 2010)

Javier Moro
Červené sári

Príbeh Európanky, ktorá sa ocitla v komplikovanom, nebezpečnom svete politických intríg zbožňovanej a zároveň nenávidenej rodiny. Zavedie vás do sveta exotickéj, fascinujúcej a búrlivej Indie, ktorá práve prechádza procesom významných zmien. Román je aj rodinnou ságou néhrúvsko-gándhiovskej rodiny, kronikou politických dejín Indie

a epopejou tohto obrovského národa... V roku 1965 sa mladá talianska študentka Sonia Mainová spoznala v Cambridgei s Indom Radživom Gándhím. Sonia sa narodila v jednoduchej rodine v malom mestečku neďaleko Turína a Radživ bol členom jedného z najmocnejších rodov Indie. V Anglicku sa začal príbeh veľkej lásky, ktorý sa neskončil ani predčasnou smrťou Radživa.

(Ikar 2010)

KRÍŽOVKA

Pomôcky: ADN, alito, Dona, OIV, YJ	sibírsky veľtok	nižší cir- kevný pred- stavitel'	1. ČASŤ TAJNÍČKY		EČ áut okr. Prievidza	krik, plač	vták podobný bocianovi	emisie	vnímajú zrakom text	mesto pri Azovskom mori	skratka skratky	autonómna oblasť (skr.)		švédska hudobná skupina	odchova- nec
nemecká tlačová agentúra				začína sa učiť vyrobený z korku									príslovka miery		
5. ČASŤ TAJNÍČKY			E										udieraj druhí, odlišní		
meno Gabriela				pohyb vzduchu pohorie v Thajsku								4. ČASŤ TAJNÍČKY pečieme na povrchu			
súzvuk troch a viac tónov						spoločen- ská trieda (hist.) predložka					oným spôsobom neprerušo- vaný rad				
obec na strednom Považí							označenie lietadiel N. Hebrid rozprával			leží v spánku tympan (skr.)				rýchlo uteká	2. ČASŤ TAJNÍČKY
ruský konštruktér lietadiel								drobné, jemné cudzopas- né huby					EČ áut okr. Tmava dych, po taliansky		
	topánka, po česky	ženské meno úžitok				riadená strela (skr.) nespí			juhoameri- cký kopytník patriaci Ete						
vyzutý					miesta ľavby rudy omotaj					záhradné kvetý možno, snáď					
bodavý hmyz				odplata antimón (chem. zn.)							sladkovod- ná ryba česká predložka				
3. ČASŤ TAJNÍČKY			6. ČASŤ TAJNÍČKY												O
citoslovce prekvape- nia			natieranie zriedeným vápnom									Medzinár. úrad pre vinič a vino			

Len tá vec je stratená, ktorú sme vzdali vopred. Toto je tajnička piateho tohtoročného čísla Enviromagazínu. Spomedzi správnych riešiteľov sme vyžrebovali týchto výhercov: Michaelu Barchewitchovú z Trnavy, Ivana Nováka z Michaloviec a z Leseníc, Ľubomíra Poliaka a Petra Jánoša z Bratislavy. Výhercom srdečne blahoželáme. Ďalšie zaujímavé publikácie čakajú na troch správnych lúštitelov tejto krížovky. **Vaše odpovede čakáme v redakcii do 31. januára 2011.**